

Α.Τ.Ε.Ι. ΠΑΤΡΑΣ

ΣΧΟΛΗ : Ε.Υ.Π.

ΤΜΗΜΑ : ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

ΘΕΜΑ

**“ΤΟ ΕΘΝΟΦΥΛΕΤΙΚΟ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΟΡΤΡΕΤΟ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ
- Η ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΓΙΑ ΤΟΥΣ ROMA”**



ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΕΛΕΝΑ

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΚΑΘΗΓΗΤΗΣ

ΓΡΙΝΤΕΛΑΣ ΑΝΤΡΕΑΣ

Πτυχιακή για τη λήψη πτυχίου στο τμήμα Κοινωνικής εργασίας της σχολής
Επαγγελματών Υγείας και Πρόνοιας του Ανώτατου Τεχνολογικού Εκπαιδευτικού
Ιδρύματος Πάτρας.

ΠΑΤΡΑ, ΑΠΡΙΛΙΟΣ 2004



ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ	4
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	5
ΟΡΙΣΜΟΙ	7

Α.

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι

Το εθνοφυλεκτικό πορτραίτο

1.1. ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ	10
1.2. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ	14
1.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	16
1.4. ΓΛΩΣΣΑ	21
1.5. ΗΘΗ - ΕΘΙΜΑ	23
1.5.1. Οικογένεια	23
1.5.2. Γάμος	26
1.5.3. Θρησκεία	28
1.5.4. Μάγια	29
1.5.5. Τσιφτετέλι	30
1.5.6. Ενδυμασία	31
1.5.7. Γηρατειά	32
1.5.8. Θάνατος	33

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Το κοινωνικό πορτραίτο

2.1. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	35
2.2. ΕΡΓΑΣΙΑ	38

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Το κοινωνικό πορτραίτο

2.1. ΚΑΤΟΙΚΙΑ	35
2.2. ΕΡΓΑΣΙΑ	38
2.3. ΥΓΕΙΑ	39
2.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ	40
2.5. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ	44

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

Η ματιά της Τοπικής Κοινωνίας απέναντι στους Roma

α) ΕΙΣΑΓΩΓΗ	47
β) ΣΚΟΠΟΣ	47
γ) ΔΕΙΓΜΑ	48
δ) ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ	48
ε) ΣΤΑΤΙΣΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ - ΠΟΙΟΤΙΚΗ ΑΝΑΛΥΣΗ	50
στ) ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	92
ζ) ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ.....	96
η) Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ.....	97
ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	96
ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	98
ΠΗΓΕΣ	99
ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ	100

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Θα ήθελα να ευχαριστήσω για την πολύτιμη βοήθεια τους, τους προέδρους και τους υπαλλήλους των τεσσάρων Δημοτικών Διαμερισμάτων της Πάτρας. Η συμβολή τους ήταν καταλυτική για την διεξαγωγή της έρευνας.

Επίσης θα ήθελα να ευχαριστήσω το Γραφείο Δημοτικής Μέριμνας του Δήμου Πατρέων και συγκεκριμένα το Γραφείο Τσιγγάνων για το πολύτιμο υλικό που μου παραχώρησε.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ ΜΕΛΕΤΗΣ

Το έναυσμα για το θέμα της πτυχιακής εργασίας μου, δόθηκε απ' τις εμπειρίες και τα βιώματα της παιδικής μου ηλικίας.

Γεννήθηκα και μεγάλωσα σε μια ακριτική περιοχή της βόρειας Ελλάδας. Ο ολιγάριθμος πληθυσμός της περιοχής απαρτιζόταν από ομάδες ατόμων με διαφορετικές καταβολές και πολιτισμικά στοιχεία όπως ντόπιους, βλάχους, πόντιους και τσιγγάνους. Δεν άργησα να καταλάβω την μεταξύ τους σχέση και την θέση τους στην μικρή κοινωνία. Η ρατσιστική στάση απέναντι στους τσιγγάνους ήταν εμφανέστατη, γεγονός που με έκανε από πολύ μικρή να θέλω να μάθω τα αίτια αυτής της στάσης.

Αυτή λοιπόν η πτυχιακή εργασία σκοπό έχει την συλλογή στοιχείων και τον εμπλουτισμό των γνώσεων αναφορικά με τους τσιγγάνους. Στο πρώτο μέρος της αναγράφονται στοιχεία της καταγωγής, της γλώσσας και των εθίμων των τσιγγάνων. Στο δεύτερο μέρος περιγράφονται οι συνθήκες διαβίωσης, η εκπαίδευση, η εργασία των τσιγγάνων και η αποτύπωση της σύγχρονης πραγματικότητας.

Ακριβώς μετά την θεωρία, καλύπτοντας το εθνοφυλετικό και κοινωνικό πορτρέτο των τσιγγάνων ακολουθεί έρευνα στην τοπική κοινωνία του Δήμου Πατρέων.

Σκοπός της έρευνας είναι να δοθεί έμφαση στα προβλήματα που δημιουργεί στους κατοίκους η παρουσία τσιγγάνων όπως επίσης το να φανεί ο βαθμός ρατσισμού στην τοπική κοινωνία.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Λίγες είναι οι ανθρώπινες ομάδες που περιγράφηκαν και μελετήθηκαν τόσο πολύ όσο οι τσιγγάνοι, που προβληματίσαν τόσο τους σοφούς, όσο και την κοινή γνώμη και οι οποίες παρ' όλα αυτά εξακολουθούν να αποτελούν αντικείμενο τόσων μύθων και να περιβάλλονται από τόσο μυστήριο.

Οι τσιγγάνοι είναι Καυσοειδής λαός με σκουρόχρωμο δέρμα που προέρχεται από την βόρεια Ινδία, αλλά σήμερα έχει διασπαρεί σ' όλες τις κατοικούμενες περιοχές του πλανήτη. Οι περισσότεροι τσιγγάνοι μιλούν διαλέκτους του γλωσσικού συστήματος Ρομάνι το οποίο συνδέεται στενά με τις σύγχρονες Ινδοευρωπαϊκές γλώσσες της βόρειας Ινδίας, καθώς και την κύρια γλώσσα της χώρας στην οποία κατοικούν. Οι ίδιοι αυτοαποκαλούνται Ρομ (Rom), μια γενική ονομασία που σημαίνει «άνδρας» ή «σύζυγος» ενώ όλους τους «μη τσιγγάνους» τους αποκαλούν με τον όρο «gadje», ένα όρο με μειωτικό υπονοούμενο που σημαίνει «άξεστος χωριάτης», «στουρνάρι» ή «βάρβαρος».

Οι τσιγγάνοι αποτελούν τον μόνο νομαδικό λαό που δεν υπήρξε ούτε κτηνοτροφικός ούτε κατακτητικός. Ακόμη και οι μόνιμα εγκατεστημένες ομάδες τσιγγάνων παραμένουν επηρεασμένες από τον προγονικό νομαδισμό. Η μεταναστευτική φύση των τσιγγάνων, η απουσία τους από τις επίσημες στατιστικές και ο συνυπολογισμός του λαού αυτού με άλλες νομαδικές ομάδες καθιστά τον υπολογισμό του συνολικού αριθμού τους εξαιρετικά δύσκολο. Οι εκτιμήσεις του

συνολικού πληθυσμού τους κυμαίνονται από 2.000.000 ή 3.000.000 ως 20.000.000.

Η εργασία αυτή σκοπό έχει την συλλογή πληροφοριών σχετικά με τους τσιγγάνους. Έτσι λοιπόν στο πρώτο της μέρος αναγράφονται λεπτομέρειες αναφορικά με την καταγωγή, τον πολιτισμό, τα ήθη - έθιμα των τσιγγάνων. Στο δεύτερο μέρος παραθέτονται πληροφορίες για τον τρόπο ζωής και τις συνθήκες διαβίωσής τους. Στο τρίτο μέρος διεξάγεται έρευνα με θέμα την άποψη της τοπικής κοινωνίας απέναντι στους τσιγγάνους.

ΟΡΙΣΜΟΙ

Γύφτοι : Γύφτοι συνήθως ονομάζονται οι τσιγγάνοι οι οποίοι έχουν πραγματοποιήσει μια κοινωνική ημιένταξη στην αγροτική κοινότητα μέσω της επαγγελματικής τους δραστηριότητας, κατεξοχήν ως σιδεράδες και μουσικοί. Σήμερα ο χαρακτηρισμός γύφτοι έχει σχεδόν ολότελα υποχωρήσει ανάλογα προς την ολοκληρωμένη σχεδόν αφομοίωση του στοιχείου αυτού προς τον υπόλοιπο πληθυσμό. (Εγκυκλοπαίδεια, Υδρία, τόμος 19).

Έθιμο : Μια από τις δύο πηγές του ισχύοντος Δικαίου, η άλλη είναι ο νόμος. Ο εθιμικός κανόνας Δικαίου είναι άγραφος, πηγάζει απευθείας από τον λαό και κυρώνεται λόγω μακροχρόνιας, και συνειδητής άσκησής του ως υποχρεωτικού κανόνα Δικαίου. Λαογραφικά η έννοια των εθίμων προσεγγίζεται πληρέστερα με τον συσχετισμό της προς την έννοια των ηθών με τα οποία και συναφέρεται. Τα ήθη είναι τα αισθήματα, οι αντιλήψεις, οι νοοτροπίες που χαρακτηρίζουν μια εποχή. Όταν οι αντιλήψεις αυτές πάρουν μια σταθερά επαναλαμβανόμενη τελετουργική μορφή γίνονται έθιμα. (Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, τόμος 22).

Μειονότητα : Μια πολιτιστικά, εθνολογικά ή φυλετικά ευδιάκριτη ομάδα που ζει στους κόλπους μιας ευρύτερης κοινωνίας. Όταν χρησιμοποιείται για να περιγράψει μια τέτοια ομάδα, ο όρος μειονότητα συνεπάγεται ένα πλέγμα πολιτικών και κοινωνικών προβλημάτων που απορρέουν από τη θέση της μειονότητας στα πλαίσια της ευρύτερης αυτής κοινωνίας. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 41).

Πολιτισμός : Ο πολιτισμός αποτελεί μια ανάπτυξη που τείνει πάντοτε προς υψηλότερες αξίες. Από την ανάπτυξη του παράγοντα που διαμορφώνει την κοινωνία, από την εξέλιξη της κοινωνικής ζωής, παράγεται ο πολιτισμός που είναι τόσο πιο χαρακτηριστικός όσο πιο ιδιαίτερο είναι το κοινωνικό συμφέρον. Η γόνιμη αυτή ενέργεια δεν έχει περιορισμό ως προς το περιεχόμενο. Όπως το αντικείμενο του πολιτισμού μπορεί να είναι οποιοδήποτε έτσι και το κοινωνικό συμφέρον μπορεί να έχει οποιοδήποτε περιεχόμενο. Όστε η κοινωνία σχετίζεται με τον πολιτισμό όπως ο δημιουργός με το έργο του. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 53).

Ρατσισμός : Ο όρος δηλώνει την στάση κατά την οποία τα μέλη μιας φυλής ή ομάδας, θεωρούν ως μειονεκτούσα τα μέλη μιας άλλης φυλής ή ομάδας και ως συνέπεια αναπτύσσουν μια έντονη πίστη στην ανωτερότητα και υπεροχή τους.

ROM (πλυθυντικός ROMA) = Ρομά : Σύμφωνα με την χρήση της λέξης στο Α΄ Παγκόσμιο Συνέδριο Τσιγγάνων, ο όρος σημαίνει τον οποιοδήποτε Τσιγγάνο. Στην Ελλάδα σχεδόν όλοι οι Τσιγγάνοι ή Γύφτοι αυτοαποκαλούνται «Roma». Την ονομασία Rom έχει υιοθετήσει και ο ΟΗΕ. (Ντούσας, 1997).

Τσιγγάνοι : Αθίγγανοι. Νομαδικός λαός, διασκορπισμένος και στις πέντε ηπείρους. Αφού επί μεγάλο χρονικό διάστημα, ήταν αβέβαιη ή και αμφισβητούμενη η καταγωγή τους έγινε τελικά από την επιστήμη δεκτό, μετά από τις εργασίες ιδίως των Rudiger (1782),

Grellmann (1783), Pot (1844) και Miklosich ότι προέρχονται από την Ινδία. Σ' αυτό συνέτεινε, κυρίως, η μελέτη της γλώσσας τους από τον A. F. Pot, που την κατέταξε στις αριοσανσκριτικές διαλέκτους της Β.Δ. Ινδίας, γεγονός που βοήθησε το Σλοβένο ερευνητή Φ. Μίκλοσιτς να αναγάγει την καταγωγή τους στην Ινδία και μάλιστα στους Παρίες που συγγενεύουν με τους Καφίρους των Β.Δ. Ινδιών. Το πιο διαδεδομένο όνομά τους «Τσιγγάνοι» δεν έχει εξακριβωθεί από που προέρχεται. Κατά μίαν άποψη προέρχεται από την περσική λέξη «τσέγη», «τσεγκιβάρ» (χώρα μαύρων) ή από τα «τσεγκ» (μουσικό όργανο), «τσέγκι» (ψάλτες, χορευτές κ.τ.λ.). (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 51).

Φυλετικά γνωρίσματα : Στην ανθρωπολογία, φυλετικά γνωρίσματα είναι οι μορφολογικές, φυσιολογικές και ψυχικές ιδιότητες που χαρακτηρίζουν τα άτομα μιας συγκεκριμένης φυλής. Τέτοια γνωρίσματα είναι το σχήμα και οι διαστάσεις του κρανίου και του προσώπου, το χρώμα του δέρματος και των οφθαλμών, το χρώμα του τριχώματος, το ανάστημα κ.α. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 53).

Φυλή : Υποδιαίρεση του είδους που καθορίζεται από διαφορές στα φυσικά χαρακτηριστικά τα οποία μεταβιβάζονται κληρονομικά. Η έννοια της φυλής είναι σαφώς καθορισμένη στο ζωολογικό και βοτανικό τομέα, αλλά γίνεται περίπλοκη στην ταξινόμηση των ανθρώπινων ομάδων. Οι εθνολόγοι ονομάζουν φυλή μια ιστορικά διαμορφωμένη γεωγραφική ομάδα ανθρώπων που συνδέονται με κοινή καταγωγή, η οποία εκδηλώνεται σε κοινά κληρονομημένα μορφολογικά και φυσιολογικά χαρακτηριστικά που ποικίλλουν μέσα σε ορισμένα όρια. (Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, τόμος 53).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

Το εθνοφυλετικό πορτρέτο

1.1. ΔΟΞΑΣΙΕΣ ΠΕΡΙ ΚΑΤΑΓΩΓΗΣ

Με το θέμα της καταγωγής των Τσιγγάνων ασχολήθηκαν μελετητές σε όλο τον κόσμο. Παρακάτω παραθέτονται οι κυριότερες ελληνικές απόψεις. (Εξαρχος, 1996).

→ ΑΛΕΞΑΝΔΡΟΣ ΠΑΣΠΑΤΗΣ : Δέχεται την εξ Ινδίας καταγωγή των τσιγγάνων. Γράφει πως οι τσιγγάνοι λέγονται Rom από τον θεό Roama λατρευόμενο από τους λαούς της ινδικής χώρας.

→ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΣ ΦΑΛΤΑΙΤΣ : Ο λαογράφος υποστήριξε ότι οι τσιγγάνοι δεν είναι φυλή ξένη προς τους Έλληνες. Είναι προέλληνες, αρχαιότατοι κάτοικοι της Βαλκανικής. Η ύπαρξή τους έχει μέγιστη σχέση με την δημιουργία του ελληνικού πολιτισμού. Παρ' όλα αυτά ο Φαλταίτς αναρωτιόταν : «Ποιων αρχαίων λαών λείψανα θα έπρεπε να θεωρούνται οι σημερινοί τσιγγάνοι;» Την απάντηση δίνει λέγοντας ότι οι Θράκες, οι Φρύγες, οι Μυσοί, οι Κάρες, οι Λύδοι, οι Πελασγοί, οι Τρώες, οι Χάλυβες, οι Κόλχοι, οι Τυρηνοί ανήκουν στην τσιγγάνικη ομοφυλίαν.

→ ΚΩΣΤΑΣ ΜΠΙΡΗΣ : Κατά τον Μπίρη υπάρχουν οι Γύφτοι που είναι αιγυπτιακής καταγωγής και οι Ρωμ ή Τσιγγάνοι που είναι ινδικής καταγωγής.

→ ΣΩΚΡΑΤΗΣ ΛΙΑΚΟΣ : Ο μελετητής των βαλκανικών θεμάτων υποστηρίζει πως οι τσιγγάνοι είναι Παφλαγόνες στους οποίους αναφέρεται ο βυζαντινός συγγραφέας Κωνσταντίνος Πορφυρογέννητος ως γένος Αιγυπτίων, πομπή και εξουθένωμα του

ανθρώπινου γένους. Ο Λιάκος θεωρεί πως είναι μια και μοναδική φυλή με διαφορετικά ονόματα που έκανε την εμφάνισή της στον Μικρασιατικό χώρο γύρω στο 3000 π.Χ. και που αργότερα πέρασε και στην ευρωπαϊκή ήπειρο.

→ ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΜΑΡΣΕΛΟΣ : Ανήκει στη νέα γενιά των τσιγγανολόγων ερευνητών και ασχολείται κυρίως με τη γλώσσα των Τσιγγάνων της χώρας μας. Υποστηρίζει ότι στην αχανή Ινδική Αυτοκρατορία, που ήταν διαστρωματωμένη σε στεγανές κοινωνικές τάξεις με βάση την καταγωγή και το γένος, η κατώτερη τάξη και πληθυσμιακά πολυπληθέστερη ήταν οι Παρίες, στην οποία άνηκαν δούλοι, απόβλητοι, στιγματισμένοι και όσοι θεωρούνταν κατώτερης καταγωγής. Κάποια φυλετική ομάδα από αυτούς ήταν οι Ντομά, προφανώς οι αρχικοί πρόγονοι των Ρομά, δηλαδή των τσιγγάνων.

Με περισσότερη φαντασία και λιγότερα επιστημονικά δεδομένα αναπτύχθηκαν και άλλες θεωρίες περί προέλευσης και καταγωγής των τσιγγάνων. Κάποιες από αυτές είναι οι εξής : (Εξαρχος, 1996).

→ Ο Ιταλός F. Predari υποστήριξε ότι οι τσιγγάνοι είναι λαός προϊστορικός που εξαιτίας γεωλογικών ή πολιτικών μεταβολών μετατράπηκε από εδραίος σε νομαδικός.

→ Ο Γάλλος P. Bataillard πίστευε ότι οι Τσιγγάνοι υπάρχουν από την «εποχή του χαλκού». Τότε είχαν τα κέντρα των δραστηριοτήτων τους στις Ανατολικές Άλπεις, ασχολούμενοι με την τέχνη του χαλκού, την οποία και διέδωσαν στους Κέλτες και σε άλλες φυλές.

→ Ο Eneas Silvio Piccolomini, υποστήριξε πως οι τσιγγάνοι κατάγονται από μια φυλή του Καυκάσου και είναι απόγονοι του Καιν.

→ Κάποιοι συγγραφείς θεώρησαν τους τσιγγάνους απογόνους των Ιουδαίων, γιατί διαπίστωσαν φυσιογνωμικές και φυλετικές συγγένειες ανάμεσα στις δύο φυλές.

→ Άλλοι συγγραφείς πίστευαν ότι είναι «μείγμα» Εβραίων και Μαυριτανών της Ανδαλουσίας που εκδιώχθηκαν από την Ισπανία κατά την Αναγέννηση.

→ Ο Γάλλος Pierre - Belon θεώρησε ότι οι τσιγγάνοι κατάγονται από την Βλαχία ενώ άλλοι πίστευαν από την Νουβία.

→ Ο Blaise Cendrars πίστευε ότι οι τσιγγάνοι είναι απόγονοι των λαών των Κανάριων Νήσων και ότι είναι οι τελευταίοι επιζήσαντες από την χαμένη ήπειρο Ατλαντίδα.

→ Κάποιοι βρήκαν ομοιότητα μεταξύ τσιγγάνων και Ινδιάνων της Λατινικής Αμερικής και άλλοι με τους Αιθίοπες.

Ορισμένοι μύθοι χρησιμοποιούν στοιχεία από την χριστιανική παράδοση για να εξηγήσουν την κατάρα που έπεσε πάνω στους τσιγγάνους και τους καταδίκασε σε διαρκή περιπλάνηση. Ο πιο διαδεδομένος είναι ο μύθος της σταύρωσης του Χριστού. Όπως αναφέρει, οι πρόγονοι των τσιγγάνων ήταν σιδεράδες που σφυρηλάτησαν τέσσερα καρφιά για να σταυρωθεί ο Χριστός. Τρία από αυτά χρησιμοποιήθηκαν και το τέταρτο, ένα πυρωμένο κομμάτι σίδηρο καταδιώκει τους ίδιους και τους απογόνους τους παντού. Ο μύθος αυτός εμφανίζεται με διάφορες παραλλαγές. (Πουλή-Κορρέ - Σπανούλη, 1991).

Μια παραλλαγή στην Αμερική αναφέρει ότι ο σιδεράς κατάπιε το ένα από τα τέσσερα καρφιά και από τότε, ο Θεός έδωσε ως αντάλλαγμα στους τσιγγάνους το δικαίωμα να κλέβουν. Άλλη παραλλαγή από την Σερβία μιλάει για την τιμωρία που τους επέβαλλε

ο Θεός, περιπλάνηση για επτά αιώνες επειδή οι πρόγονοί τους έκλεψαν το τέταρτο καρφί της Σταύρωσης.

Κάποιος άλλος μύθος τους εξαιρεί από το προπατορικό αμάρτημα γιατί τους θέλει απογόνους του Αδάμ και μιας άλλης γυναίκας. (Παυλή-Κορρέ - Σπανούλη, 1991).

Σε όλες αυτές τις δοξασίες και τους μύθους έρχονται να προστεθούν και άλλοι και άλλοι ...

1.2. ΠΑΓΚΟΣΜΙΑ ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ

Από τον 11^ο αιώνα, η Βυζαντινή Αυτοκρατορία είχε αρχίσει να ψυχорραγεί. Ξένοι λαοί εγκαθίστανται στην χώρα. Τότε μπαίνουν στο Βυζάντιο και οι Ρομά από δύο κατευθύνσεις : Από την Αρμενία και από την Μέση Ανατολή. Οι κληρικοί ταύτιζαν τους Ρομά με τους Αθίγγανους, μια χριστιανική αίρεση, γιατί τους θεωρούσαν άθεους και ειδωλολάτρες. Έτσι το προσηγορικό Αθίγγανος σήμαινε πια εκείνον που εξασκούσε την μαντεία. Δυο αιώνες αργότερα, με την κατάκτηση της Μ. Ασίας από τους Τούρκους η λέξη παίρνει τον τύπο «Τσιγγιανέ» στο στόμα των Τούρκων και έτσι προκύπτει το σημερινό «Τσιγγάνος». (Ντούσας, 1997).

Μετά τον ερχομό τους στα Βαλκάνια οι Τσιγγάνοι αναγκάζονται να προχωρήσουν στην Ανατολική και Κεντρική Ευρώπη και έπειτα κατά τον 15^ο αιώνα προς την Δυτική και Βόρεια Ευρώπη. Στα 1418 οι Roma διασχίζουν την Ουγγαρία και τη Γερμανία. Ένα μέρος απ' αυτούς εγκαθίστανται στην Μολδαβία, ενώ ένα άλλο απλώνεται στη Βλαχία, την Τρανσυλαβανία και την Ουγγαρία. Ένα τρίτο προχωρεί στην Κεντρική και Βόρεια Ευρώπη φτάνοντας στις ακτές της Βόρειας Θάλασσας. Το 1419 οι τσιγγάνοι περνούν τα σύνορα της Γαλλίας έχοντας την εύνοια του βασιλιά της Βοημίας, Σιγισμάνδου γι' αυτό και ονομάζονται «Bohemiens». Το 1422 επισκέπτονται τις Κάτω Χώρες, ενώ τ6ο 1447, εγκαθίστανται στην Βαρκελώνη και ως το 1462 εξαπλώνονται σ' όλη την Ισπανία. Από εκεί περνούν στην Πορτογαλία όπου στις αρχές του 16^{ου} αιώνα αναγράφονται για πρώτη φορά στα λογοτεχνικά κείμενα. Στην Αγγλία οι πρώτοι Ρομ πηγαίνουν γύρω στο 1440. Από εκεί περνούν στη Σουηδία, στη Φιλανδία και Εσθονία. (Ντούσας, 1997).

Ανάμεσα στον 16^ο και 19^ο αιώνα, όλα τα δυτικά ευρωπαϊκά κράτη επιχείρησαν να λύσουν το «πρόβλημα» των Τσιγγάνων με τη μέθοδο της υπερπόντιας εντόπισης. Έτσι οι τσιγγάνοι που έφθασαν μέχρι τις αποικίες της Αφρικής και της Αμερικής δεν το έκαναν με δική τους θέληση. Η παρουσία τους στην Αμερική οφειλόταν στην διώξή τους από την Ιερά Εξέταση που τους θεωρούσε αιρετικούς και μάγους. Τον 17^ο αιώνα οι τσιγγάνοι της Σκοτίας εκτοπίζονται στην Τζαμάικα και τα νησιά Μπαρμπάντος για να δουλέψουν στις φυτείες και τον 18^ο αιώνα στη Βιρτζίνια. Απ' την άλλη οι Πορτογάλοι δεν περιορίστηκαν στους εκτοπισμούς τσιγγάνων μόνο στην Αμερική αλλά και στην Αγκόλα, το Σάο-Τομέ και το Πράσινο Ακρωτήριο της Αφρικής. Στα νησιά της Καραϊβικής, στην Κεντρική και Βόρεια Αμερική ως και την Αλάσκα εγκαταστάθηκαν οι Ρομ από το τέλος του 19^{ου} αιώνα. Οι τσιγγάνοι ζουν στην Βόρεια και Νότια Αφρική, ακόμα και στην Αυστραλία. Υπολογίζεται ότι οι Ρομά σήμερα υπάρχουν σ' όλες τις ηπείρους της γης και είναι 12 με 15 περίπου εκατομμύρια άνθρωποι (Ντούσας, 1997).

1.3. ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΑΝΑΔΡΟΜΗ - ΕΞΕΛΙΞΗ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

Οι πρώτες αναφορές για την ύπαρξη τσιγγάνων στην Ελλάδα είναι στα 1800 στη Λάρισα, καθώς και στην Αθήνα όπου ο βοεβόδας είχε συγκροτήσει ορχήστρα με τσιγγάνους μουσικούς που έπαιζε στην Ακρόπολη την ώρα της βραδινής προσευχής. Στα Ιωάννινα οι τσιγγάνες χορεύτριες ήταν η προσφιλής διασκέδαση του Αλή Πασά. Στη Ρούμελη, οι ληστές είχαν στα λημέρια τους νεαρές Τουρκογύφτισσες που τραγουδούσαν και χόρευαν για να τους διασκεδάσουν. Κατά την επανάσταση του 1821 πολλοί καπεταναίοι είχαν τσιγγάνους για να ψυχαγωγούν τα παλικάρια πριν και μετά την μάχη. Κατά την ανταλλαγή των πληθυσμών μετά το 1922 ήρθαν απ' την Κωνσταντινούπολη και τη Μ. Ασία διάφορες φυλετικές ομάδες τσιγγάνων οι Ανατολίτες Χριστιανοί Τσιγγάνοι που εγκαταστάθηκαν στους «τσαντιρομαχαλάδες». Κάποιοι έζησαν στη Β. Ελλάδα και στα νησιά, πήγαν στην Αθήνα, στον Πειραιά, στα Πετράλωνα, στην Αγ. Βαρβάρα. Από τα μέσα της δεκαετίας του 20 κάποιες οικογένειες εγκαθίστανται στην περιοχή της Αγ. Βαρβάρας όπου στις 16/10/1939 στήνεται ο Πανελλήνιος Μορφωτικός Σύλλογος Ελλήνων Αθιγγάνων. Οι πρόεδροι του Συλλόγου λαμβάνουν μέρος σε παγκόσμια συνέδρια και στο Συμβούλιο της Ευρώπης. Το Σεπτέμβρη του 1978 η Τσιγγάνα Σοφία Σταύρα εκδίδει την εφημερίδα «Η φωνή των Τσιγγάνων». Στους Νομούς Έβρου, Ροδόπης και Ξάνθης ζουν σύμφωνα με την έκθεση Σιγκουάν της ΕΟΚ (1988) 22.000 μουσουλμάνοι τσιγγάνοι. (Ντούσας, 1997).

Παρακάτω αναγράφονται οι νομοί, οι πόλεις και τα χωριά της Ελλάδας που αποτελούν εστίες τσιγγάνικης παρουσίας. (Το □ δηλώνει κατοικίες, ενώ το ▲ κατασκηνώσεις) :

1. Ν. ΑΤΤΙΚΗΣ : □ Αγία Βαρβάρα, Άνω Λιόσια, Άγιος Φανούριος, Κορυδαλλός, Ρέντης, Μέγαρα, Βοτανικός, Μπραχάμι.
: ▲ Κάτω Κηφισιά, Καπανδρίτι, Μαραθώνας, Χαλάνδρι, Γέρακας, Γλυκά Νερά, Σπάτα, Μαγούλα, Αεροδρόμιο, Ν. Παλάτια, Άγιοι Θεόδωροι
2. Ν. ΣΑΛΑΜΙΝΑΣ : ▲ Χώρα Σαλαμίνας, Φανερωμένη
3. Ν. ΒΟΙΩΤΙΑΣ : □ Πυρί Θηβών, Ορχομενός, Λιβάδι.
: ▲ Πυρί, Σφαγεία Θηβών, Άγιος Θωμάς, Τάχι, Άγιος Δημήτριος, Αράχωβα.
4. Ν. ΦΩΚΙΔΑΣ : ▲ Άμφισσα, Γαλαξίδι.
5. Ν. ΑΙΤΩΛ/ΝΙΑΣ : □ Ναύπακτος, Μεσολόγγι, Αγρίνιο.
: ▲ Ναύπακτος, Αεροδρόμιο Αγρινίου, Αστακός, Αμφιλοχία.
6. Ν. ΦΘΙΩΤΙΔΑΣ : □ Σιδηρ. Σταθμός Λαμίας.
: ▲ Αταλάντη, Καμ. Βούρλα, Στυλίδα, Δομοκός, Ν. Μοναστήρι, Λαμία.
7. Ν. ΜΑΓΝΗΣΙΑΣ : □ Ν. Ιωνία Βόλου, Αγία Παρασκευή.
: ▲ Τσαγκαράδα, Βελεστίνο, Ν. Ιωνία.
8. Ν. ΚΑΡΔΙΤΣΑΣ : □ Καρδίτσα, Σοφάδες
: ▲ Καμποχώρια, Σοφάδες.
9. Ν. ΑΡΤΑΣ : □ Δυσκιά της Άρτας
: ▲ Πορτοκαλεώνες.
10. Ν. ΠΡΕΒΕΖΑΣ : □ Πρέβεζα, Πάργα.
11. Ν. ΘΕΣΣΠΡΩΤΙΑΣ : □ Ηγουμενίτσα, Παραμυθιά, Φιλιάτες.

12. Ν. ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ : Ιωάννινα, Παρακάλαμος.
▲ Αεροδρόμιο, Γήπεδο.
13. Ν. ΤΡΙΚΑΛΩΝ : ▲ Αγ. Απόστολοι, Λεπτοκαρυά,
Καλαμπάκα, Ράξα, Πύργος, Κηπάκι.
14. Ν. ΛΑΡΙΣΑΣ : Ν. Σμύρνης, Φάρσαλα.
▲ Φάρσαλα, Τύρναβος, Ελασσόνα.
15. Ν. ΠΙΕΡΙΑΣ : ▲ Πλαταμώνας, Κατερίνη, Λιτόχωρο.
16. Ν. ΗΜΑΘΙΑΣ : Βέροια, Νάουσα, Αλεξάνδρεια.
▲ Κουλούρα, Καλοχώρι, Αγγελοχώρι,
Νησί, Καβάσιλα.
17. Ν. ΦΛΩΡΙΝΑΣ : Οικισμός Νεοφώτιστων.
18. Ν. ΠΙΕΡΙΑΣ : Έδεσσα, Γιαννιτά, Εξαπλάτανος,
Σκύρδα.
▲ Καμποχώρια.
19. Ν. ΘΕΣ/ΝΙΚΗΣ : Δενδροπόταμος, Εύοσμος, Φοίνικας.
▲ Γαλλικός, Καλοχώρι, Ν. Μαγνησία,
Εύοσμος, Σίνδος.
-
20. Ν. ΣΕΡΡΩΝ : Σέρρες, Φυτόκι, Ν. Ηράκλεια,
Φλάμπουρο, Αγ. Ελένη, Ποντισμένο,
Γεφυρούδι, Νεοχώρι, Ν. Σκοπός,
Βαλτοτόπι, Παραλίμνη, Ανθή,
Μαυροθάλασσα, Αραβίσκος.
▲ Σέρρες.
21. Ν. ΔΡΑΜΑΣ : Δράμα.
▲ Καλαμπάκι.
22. Ν. ΚΑΒΑΛΑΣ : Μεσορόπι, Χρυσοχώρι, Προάστιο
Χρυσοπόλεως, Καβάλα, Κεραμωτή.
▲ Μεσορόπι, Καβάλα.
23. Ν. ΞΑΝΘΗΣ : Ξάνθη, Δροσερό, Κιμέρια,
Αθιγγανοχώρι, Γενισέας, Ζηλωτή,
Εράσμιο, Άβατο, Ορφανό, Εύλαλο,
Κύρνος, Συδινή, Σέλερο, Μικροχώρι κ.ά.

24. Ν. ΡΟΔΟΠΗΣ : □ Κομοτηνή (Καλκάντζα, Εκτενεπόλ, Αλάν Κογιού), Σάππες, Νεύρα, Βέλκιο, Άρατος, Βέννα, Ίσαλος, Πολύανθος, Αμαξάδες, Σάλπη, Ίασμος κ.ά.
25. Ν. ΕΒΡΟΥ : □ Διδυμότειχο, Αλεξανδρούπολη, Ορεστιάδα, Αγριάνη, Φωλιά, Κόρυβος, Κυανή, Χειμώνιο, Φέρρες κ.ά.
26. Ν. ΑΧΑΪΑΣ : □ Πάτρα, Αίγιο, Ελίκη, Ακράτα, Κάτω Αχαγιά, Σαγαίκα.
▲ Ρίο, Ροδινή.
27. Ν. ΗΛΕΙΑΣ : □ Αμαλιάδα, Τραγανό, Γαστούνη, Βαρθολομιό, Πύργος.
▲ Βάρδα, Μανωλάδα, Κρέστενα, Ζαχάρω.
28. Ν. ΜΕΣΣΗΝΙΑΣ : □ Μεσσήνη, Νησί, Πόλος.
▲ Κυπαρισσία, Φιλιατρά, Γαργαλιάνοι, Αεροδρόμιο.
29. Ν. ΛΑΚΩΝΙΑΣ : □ Σπάρτη, Αμύαλες.
▲ Παραποτάμιες εστίες, Σκάλα, Γύθειο.
30. Ν. ΑΡΚΑΔΙΑΣ : □ Τρίπολη.
▲ Αγ. Χαράλαμπος, Χωματερή, Μεγαλόπολη.
31. Ν. ΑΡΓΟΛΙΔΑΣ : □ Άργος, Ναύπλιο.
▲ Άργος παραποταμιές, Κοφίνι, Ανυφί, Χώνικας, Πουλακίδα, Αγία Τριάδα, Ν. Κίος.
32. Ν. ΚΟΡΙΝΘΙΑΣ : □ Εξαμίλια, Ζευγολατιό, Κιάτο.
▲ Εξαμίλια, Βοχατικό.
33. Ν. ΓΡΕΒΕΝΩΝ : □ Γρεβενά και στα χωριά : Κρασιά, Πειστικό, Κνειδί, Κέντρο, Ιτέα.
34. Ν. ΕΥΒΟΙΑΣ : □ Χαλκίδα, Καστέλα, Ψαχνά.
▲ Ερέτρια, Καλλιθέα, Αλιβέρι.
35. Ν. ΗΡΑΚΛΕΙΟΥ : □ Ηράκλειο.

36. Ν. ΧΑΝΙΩΝ : ▲ Αλικαρνασσός.
 □ Χανιά.
 ▲ Έξω απ' την πόλη των Χανίων (στην Τσικολαριά).
37. Ν. ΡΕΘΥΜΝΟΥ : ▲ Ρέθυμνο.
38. Ν. ΛΑΣΙΘΙΟΥ : □ Σητεία, Ιεράπετρα, Αγ. Νικόλαος.
 ▲ Ιεράπετρα.
39. Ν. ΚΕΡΚΥΡΑΣ : □ Άγιος Ιωάννης.
 ▲ Λιβιάδι της Ρόπας.
- 40 Ν. ΖΑΚΥΝΘΟΥ : ▲ Ζάκυνθος.
41. ΝΟΜΟΙ :
 ΛΕΣΒΟΥ, ΧΙΟΥ,
 ΣΑΜΟΥ,
 ΚΥΚΛΑΔΩΝ, ▲
 ΔΩΔΕΚΑΝΗΣΩΝ :

1.4. ΓΛΩΣΣΑ

Η τσιγγάνικη γλώσσα προέρχεται από λαϊκά ιδιώματα, συγγενικά με τα σανσκριτικά και έχει πολλά κοινά βασικά στοιχεία με τα χόντι (hindi), τα νεπάλι (nepali), τα παντζάμι (panjabi) και άλλες «αδελφές γλώσσες» της βόρειας Ινδίας. Ωστόσο δεν υπήρξε ιδιαίτερο ενδιαφέρον γι' αυτή την γλώσσα. Το γεγονός ότι αυτοί οι νομάδες πηγαينوέρχονταν δίχως χώρα και πατρίδα δεν μπορούσε να είναι συμβατό με μια «αληθινή» γλώσσα και θεωρήθηκε ότι μιλούσαν για αιώνες κάποια αργκό που την επινόησαν οι ίδιοι από την ανάγκη μιας κρυφής επικοινωνίας ώστε να γίνονται κατανοητοί μόνο μεταξύ τους. Έπρεπε να φτάσουμε στο 18^ο αιώνα για να ανακαλύψουμε την ινδική προέλευση της γλώσσας χάρη σ' ένα συσχετισμό που έκανε το 1763 ο Ούγγρος Valvi Istvan ανάμεσα σε τσιγγάνικες λέξεις και ινδικής προέλευσης λέξεις. Η μακρά συνύπαρξη της τσιγγάνικης γλώσσας με άλλες γλώσσες επέφερε αμοιβαίες επιδράσεις. Δεν υπάρχει ίσως ευρωπαϊκή γλώσσα που να μη δανείστηκε μερικές λέξεις από την τσιγγάνικη. (Ζαν Πιερ Λιεζουά, 1999).

Οι περισσότερες σύγχρονες τσιγγάνικες διάλεκτοι διατηρούν στοιχεία από τα περσικά, τα κουρδικά και τα ελληνικά. Στη συνέχεια τα στοιχεία αυτά διαφοροποιούνται περισσότερο και χαρακτηρίζουν συχνά τις ομάδες των γλωσσικών διαλέκτων όπως π.χ. : η ομάδα διαλέκτων σίντι (sinti), που είναι έντονα επηρεασμένες από τα γερμανικά και τις οποίες συναντάμε σε όλη την δυτική Ευρώπη, η ομάδα διαλέκτων και των συγγενικών προς αυτές, που επηρεάστηκαν έντονα από τα ρουμάνικα και τις οποίες μιλούν οι τσιγγάνοι του δεύτερου μεταναστευτικού κύματος, που σημειώθηκε στα τέλη του

19^ο αιώνα σε όλες τις ευρωπαϊκές χώρες αλλά και πέρα από αυτές. Επίσης η ομάδα των βαλκανικών διαλέκτων που ομιλούνται στη νοτιοανατολική Ευρώπη και οι οποίες λόγω των συνεχών μεταναστεύσεων των τσιγγάνων του τρίτου κύματος που προέρχονται από τη Γιουγκοσλαβία, εξαπλώθηκαν και σε άλλες περιοχές. (Ζαν Πιερ Λιεζουά, 1999).

Συγκεκριμένα στον ελλαδικό χώρο, οι γλωσσολόγοι δέχονται ότι οι Τσιγγάνοι μιλούν διαλέκτους της ινδογενούς γλώσσας Ρομανί, διαλέκτους που μπορούν να ομαδοποιηθούν ως εξής :

- *Γύφτικες* : Τις ομιλούν οι νομάδες και οι ημινομάδες που κινούνται σε περιοχές της Ηπείρου και της Μακεδονίας, στους Σοφάδες Καρδίτσας, στη Λάρισα, στον Βόλο, στη Λαμία, στην Αμαλιάδα, στα Άνω Λιόσια, στη Χαλκίδα, στη Θήβα, στα Μέγαρα καθώς και οι εδραίοι αγρότες, γύφτικης καταγωγής, στη νέα Ηράκλεια (Τζουμαγιά) Σερρών, στο Φλάμπουρο και επίσης πολλοί Κατσιβελοί και Τουρκόγυφτοι (μουσουλμάνοι) στη Δυτική Θράκη.

- *Τσιγγάνικες* : Τις μιλούν πρόσφυγες χριστιανοί τσιγγάνοι, Μικρασιάτες και Θράκες και αρκετοί τσιγγάνοι στις χώρες της Ευρώπης.

- *Ελληνοτσιγγάνικες - κρεολικές* : Στην Ήπειρο τα Ρόμκα, στην Αιτωλοακαρνανία και Ευρυτανία τα Ντόρτικα, η διάλεκτος του Άργους κ.α.

- *Ρουμάνικη* : Την ομιλούν Ρουμανόγυφτοι στον Γιδά Ημαθίας, στο Μενίδι Αττικής, στη Ζοφριά, στο Ζεφύρι Αττικής, στη Νέα Σμύρνη Λάρισας, στη Λαμία και αλλού.

- *Μη τσιγγάνικες* : Τις μιλούν τουρκόγυφτοι και γενικώς μουσουλμάνοι και άθεοι - άθρησκοι τσιγγάνοι. (Εξαρχος, 1996).

1.5. ΗΘΗ - ΕΘΙΜΑ

1.5.1. Οικογένεια

Στη ζωή του τσιγγάνου ταξιδευτή όλα περιστρέφονται γύρω από την οικογένειά του, η οποία ασκεί πολλές λειτουργίες. Είναι η βασική μονάδα της κοινωνικής του οργάνωσης, είναι η οικονομική μονάδα όπου ασκείται η εργασία και η αλληλεγγύη της, είναι η εκπαιδευτική μονάδα που εξασφαλίζει την κοινωνική αναπαραγωγή, την ασφάλεια και προστασία του ατόμου. Παρόλες τις ρευστές και ασταθείς καταστάσεις, η οικογένεια είναι ένα στοιχείο συνέχειας, συνώνυμη με την σταθερότητα. Λόγω της απουσίας γεωγραφικών και επαγγελματικών δεσμών, όπου θα μπορούσε να στηριχθεί για αναζήτηση της ταυτότητάς του, η υπερτόνιση του κοινωνικού στοιχείου προσδίδει στην οικογένεια εξαιρετική σημασία.

Η τσιγγάνικη κοινωνία οργανώνεται στη βάση του συγγενικού συστήματος όπως αυτό προσδιορίζεται από τις φάρες. Οι φάρες είναι πατρογραμμικές ομάδες καταγωγής που περιλαμβάνουν τρεις ή τέσσερις γενιές. Ανάμεσα στις διάφορες φάρες υπάρχει μια ιεραρχία που ορίζεται με κριτήρια όπως η φήμη, η οικονομική κατάσταση, το επάγγελμα, η καταγωγή, ο αριθμός των μελών της και διάφορους άλλους παράγοντες που λειτουργούν κατά περίπτωση μεταξύ τους. Συνήθως η κάθε φάρα αποτελεί τη δική της κοινότητα, έχει δηλαδή το δικό της καταυλισμό ή συνοικισμό, και έχει την δική της αντιπροσώπευση προς τα έξω, τον αρχηγό ο οποίος επιλύει και τις διαφορές στους κόλπους της. Στην παραπέρα ανάπτυξή τους και

οργάνωση, οι φάρες που έχουν κοινή καταγωγή, κοινά ήθη και έθιμα, κοινή γλωσσική διάλεκτο, κοινές λαϊκές παραδόσεις, κοινές αξίες, συγκροτούνται σε κοινωνική φυλή. Στην Ελλάδα οι Roma είναι οργανωμένη σε εννιά κοινωνικές φυλές. (Ντούσας, 1997).

1. Μπατσόρια
2. Μπολαμανέ - Roma
3. Roma
4. Σουβαλιώτες
5. Τσιγγάνοι
6. Χωραχάγια
7. Μεσκαρήδες
8. Δερμετζήδες
9. Χαντούρια.

Στην οικογένεια οι γυναικείοι και οι αντρικοί ρόλοι διαφέρουν αλλά λειτουργούν και συμπληρωματικά. Η γυναίκα παίζει συχνά σημαντικό οικονομικό ρόλο, έχει μια σχετική ανεξαρτησία, που οδηγεί στην κάλυψη των καθημερινών αναγκών επιβίωσης της οικογένειας. Έχοντας την ευθύνη της ανατροφής των παιδιών μικρής ηλικίας και του κοριτσιού έως τον γάμο της, έχει ένα παιδαγωγικό ρόλο πρωταρχικής σημασίας για την εξασφάλιση της επιβίωσης της ομάδας. Ο άνδρας αντιπροσωπεύει και υπερασπίζεται προς τα έξω το κύρος της οικογένειας. Στο εσωτερικό είναι ο αρχηγός της οικογένειας και με αυτή την ιδιότητα έχει την εξουσία και τη δύναμη λήψης αποφάσεων. Βρίσκεται συχνά εκτός κατοικίας προς αναζήτηση εργασίας, συζητά με φίλους για την διατήρηση των κοινωνικών δεσμών και διευθετεί τις κοινωνικές υποθέσεις. Η γέννηση του πρώτου παιδιού δίνει συνοχή στην οικογένεια. Η ανατροφή του είναι συλλογική και εξασφαλίζεται απ' όλη την οικογένεια. Το παιδί

μαθαίνει μέσα στους κόλπους της οικογένειας και γρήγορα γίνεται ικανό να αναπτύξει κοινωνικές στάσεις, να είναι αυτόνομο και να αναλαμβάνει πρωτοβουλίες. Σέβεται τον ενήλικα και ο ενήλικας το σέβεται. Το παιδί ωθείται να εξερευνήσει το περιβάλλον του. Η εμπειρία, η πρωτοβουλία και η υπευθυνότητα, αξιοποιούνται σε ένα εύελικτο πλαίσιο χωρίς αυστηρά ωράρια και καταχρηστικούς εξαναγκασμούς. Οι συμπεριφορές κατευθύνονται με σκοπό την απόκτηση αυτονομίας μέσα από τον σεβασμό της ομάδας. (Λιεζουά, 1999).

Η κοινωνική αλληλεγγύη κρατά ενωμένα όλα τα μέλη της οικογένειας. Οι τσιγγάνοι σέβονται βαθειά τους ηλικιωμένους και δεν τους παραγκωνίζουν. Τους είναι αδιανόητο να τους βάλουν σε γηροκομείο, όπως επίσης ποτέ δεν αφήνουν παιδί σε οικοτροφείο. Δεν αφήνουν ποτέ τον άρρωστο μόνο του. Ακόμα και τον νεκρό δεν τον αφήνουν μόνο του, ξαγρυπνούν πλάι του ως την ταφή του. Το άτομο βρίσκεται πάντα σ' ένα ευρύ δίκτυο έντονων συναισθηματικών σχέσεων. (Λιεζουά, 1999).

1.5.2. Γάμος

Στην τσιγγάνικη ζωή, όπου όλα περιστρέφονται γύρω από την οικογένεια τη βασική μονάδα κοινωνικής, πολιτισμικής και οικονομικής οργάνωσης, το κύτταρο της αναπαραγωγής, ο γάμος, είναι το σημαντικότερο γεγονός. Το γεγονός που φέρνει την αλλαγή και ταυτόχρονα εγγυάται τη σταθερότητα. Ο γάμος αναπόσπαστο στοιχείο και προϋπόθεση της τελικής ένταξης του ατόμου στην ομάδα, γίνεται σε νεαρή ηλικία. Οι γονείς ασκούν αρκετή επιρροή στην επιλογή των συντρόφων των παιδιών τους για να διατηρηθεί η παράδοση. Πολλές φορές η σύναψη σχέσεων είναι αποτέλεσμα διαπραγματεύσεων ανάμεσα στις δύο οικογένειες. Στην περίπτωση που δεν υπάρχει συγκατάθεση των γονιών τότε οι νέοι «κλέβονται», πράξη που ισοδυναμεί με γάμο και δεν επισύρει την καταδίκη της κοινότητας και των οικογενειών. Η συνδιαλλαγή με τους διαφωνούντες γονείς κλίνει προς την μεριά των νέων. Ο γάμος συνήθως συνάπτεται μεταξύ φίλων της τσιγγάνικης κοινότητας. Η ενδογαμία είναι από τα κυριότερα χαρακτηριστικά της τσιγγάνικης κοινωνίας που τηρείται πιστά ως τα σήμερα. (Αγγελή-Τασιοπούλου, 2001).

Τα έθιμα του γάμου διαφέρουν από περιοχή σε περιοχή και από ομάδα σε ομάδα. Ο γάμος είναι εθιμικός και σε πολλές περιοχές συνοδεύεται και από θρησκευτικό. Παρά τις διαφοροποιήσεις που υπάρχουν, ο βασικός κορμός της τελετουργίας είναι ίδιος, διαρκεί τρεις ημέρες. Οι περισσότεροι γάμοι γίνονται την άνοιξη καθώς και στο διάστημα μετά τις 15 Αυγούστου έως και τον Οκτώβριο, εποχές

που βρίσκονται όλοι μαζί. Ο τριήμερος εορτασμός του τσιγγάνικου γάμου ξεκινά το πρωί της παραμονής χωριστά στις δυο οικογένειες με την αγορά τροφίμων. Στο σπίτι της νύφης εκθέτουν τα προικιά. Η επόμενη μέρα ξεκινά με προετοιμασίες. Ο γαμπρός ξυρίζεται σ' ένα υπαίθριο χώρο με παρουσία μουσικής καθώς συγγενείς και φίλοι ρίχνουν χρήματα σ' ένα καλάθι που τοποθετούν δίπλα του. Με νυφικά τραγούδια στολίζεται και η νύφη σπίτι της. Την τρίτη μέρα η νύφη με τον άνδρα της και τα πεθερικά της θα επιστρέψουν στο πατρικό της και εκεί θα γιορτάσουν τα επιστρόφια. (Αγγελή - Τασιοπούλου, 2001).

Για τους τσιγγάνους των Ν.Α. Βαλκανίων οι αρραβωνιασμένοι πηγαίνουν το βράδυ στο πιο κοντινό ποτάμι μια βδομάδα πριν το γάμο τους. Στην όχθη του ποταμού, ανάβουν δύο κεριά και αν ο άνεμος σβήσει ένα από τα δύο τότε είναι άσχημος οιωνός. Την ημέρα του γάμου, στο τέλος της τελετής, ο ιερέας τους δίνει μερικά δώρα. Πίσω στην κατασκήνωση ραντίζουν το ζευγάρι με νερό, κατόπιν η νύφη και ο γαμπρός τρίβονται με μία σακούλα γεμάτη με σπόρους νταντούρας, για να τους προφυλάξεις απ' την κακιά τύχη και το μάτι. Ύστερα οι σύζυγοι αποσύρονται στην σκηνή και ενώ οι καλεσμένοι τους πετάνε παπούτσια για ν' αυξηθεί η γονιμότητα. (Λαλ, 1992).

Η μοιχεία και η απιστία μιας γυναίκας τιμωρείται αυστηρά με αποκλεισμό από την φυλή. Παλιά τιμωρούνταν με ακρωτηριασμό οργάνων του προσώπου, με ξύρισμα του κεφαλιού και με γυμνή δημόσια έκθεση. Ο μοιχός άνδρας τιμωρείται πιο σπάνια. Κάποτε τον πυροβολούσαν στα χέρια ή στα πόδια. Γενικότερα όμως οι δύο σύζυγοι μένουν πιστοί ο ένας στον άλλο. Ο σύζυγος εκφράζει την μεγάλη αγάπη του στην σύζυγο χειροδικώντας την ενίοτε και αυτή το δέχεται σαν φυσικό σημάδι εκδήλωσης της αγάπης του. (Λαλ, 1992).

1.5.3. Θρησκεία

Από την πάνδημη συμμετοχή των Ρομ στο ετήσιο προσκύνημα στην Παναγία της Τήνου, μέχρι το καντήλι που σιγοκαίει στο εικονοστάσι σχεδόν σε κάθε τσιγγάνικο χριστιανικό τσαντίρι, ο ασπασμός της ορθόδοξης χριστιανικής πίστης αποτελεί ένα συστατικό στοιχείο της φυσιογνωμίας των Ελλήνων τσιγγάνων. Στην Ελλάδα η μεγάλη πλειοψηφία των Ρομ έχουν ασπαστεί τον χριστιανισμό. Κάποιο κομμάτι του τσιγγάνικου πληθυσμού της Θράκης, είναι Μουσουλμάνοι (Χαραχανέ Ρόμα). Χωρίζονται σε δύο κλάδους : τους Σουνίτες, και αυτούς που μοιράζονται παρόμοια δόγματα και δοξασίες με τις μυστικιστικές διδασκαλίες των Μπεχτασίδων και Κιλιμπάσηδων της Θράκης. Για τους χριστιανούς ορθόδοξους το πρόσωπο της Παναγίας είναι λατρεμένο και αυτό διαφαίνεται από τα ονόματα που βαφτίζουν τα παιδιά τους, Μαρία, Βαγγέλης, Παναγιώτης. Κάθε Δεκαπενταύγουστο το προαύλιο και οι γύρω χώροι της εκκλησίας μεταμορφώνεται σε ένα πολύχρωμο και πολύβουο χώρο σύνταξης τσιγγάνων που προσφέρουν τάματα για να τους χαρίσει υγεία, χαρά γονιμότητα. Ανάμεσα στους αγαπημένους Αγίους των Ρομ, ο Αη Γιώργης κατέχει δεσπόζουσα θέση. Η γιορτή του τελείται με λαμπρότητα και έχει χαρακτήρα γλεντιού με σφάξιμο αρνιών, πλούσιο φαγοπότι, χορό και τραγούδι. Η χριστιανική ευσέβεια των Ρομ δεν χαρακτηρίζεται από την παρακολούθηση των χριστιανικών τελετουργιών, ούτε από βαθειά γνώση των δογμάτων του χριστιανισμού ή των προσταγμάτων των πατέρων της χριστιανικής εκκλησίας. Οι Ρομ πιστεύουν σε μια ανώτερη δύναμη που ονομάζουν Θεό - Derel. (Αγγελή - Τασιοπούλου, 2001).

1.5.4. Μάγια

Οι τσιγγάνοι πιστεύουν πως οι μαγικές θεραπείες είναι απαραίτητες, πως μια αρρώστια ή κακή συγκυρία οφείλεται σε «κακό μάτι» ή κάποιου του έκαναν μάγια. Ο νομαδικός τρόπος ζωής των Τσιγγάνων και η συνεχής επαφή με την φύση βοηθούν στην εφαρμογή των μαγικών - θεραπευτικών πρακτικών τους. Τα υλικά που χρησιμοποιούν προέρχονται από τη φύση και την καθημερινή ζωή. Στους εγκατεστημένους σε οικισμούς τσιγγάνους, εξαιτίας της αστικοποίησης και του επηρεασμού από την ορθόδοξη χριστιανική θρησκεία, οι γνώσεις και οι πρακτικές μεταδίδονται και εξασκούνται όλο και λιγότερο. Όμως οι νομάδες συνεχίζουν να πιστεύουν, να διατηρούν και να ασκούν τις μαγικές τους πρακτικές. Η τέχνη της μαγείας, της θεραπείας και της μαντείας του πεπρωμένου είναι προνόμιο των ηλικιωμένων Ρομισσών που θεωρούνται θεματοφύλακες των ηθών και εθίμων της κοινότητας. (Κορρέ, 1991).

1.5.5. Τσιφτετέλι

Η γυναίκα τσιγγάνα διακρίνεται για τις χορευτικές της ικανότητες και για την ευλυγισία του κορμιού της. Την εξοικείωση, τη γνώση και την αγάπη για το ίδιο της το σώμα η τσιγγάνα την εκφράζει μέσα από το τσιφτετέλι, όπως ονομάζουν τον τσιγγάνικο χορό τους. Η πιο θελκτική και ελκυστική μορφή που βρίσκεται στο χορό της ανύπαντρης κοπέλας που είναι διαθέσιμη για γάμο. Μέσα στον ίδιο χορό εναλλάσσονται η ντροπή και η σεμνότητα του παρθένου κορμιού με την ερωτική αναζήτηση. Έτσι κινήσεις που στα πρότυπα του δυτικού πολιτισμού θα θεωρούνταν χυδαίες, ενσωματώνονται με φυσικότητα στα λικνίσματα του κορμιού και δίνουν το στίγμα της προσωπικότητας. Η πιο ώριμη και απελεύθερη μορφή χορού βρίσκεται στο χορό της γυναίκας - μάνας. Καταξιωμένη στην κοινωνία της, απολαμβάνει μέσα από τον χορό την κοινωνική της θέση. Η πορεία της ζωής της, γεμάτη με πόνο και δυσκολίες, αλλά και χαρά και καμάρι, αφού γέννησε και ανέθρεψε πολλά παιδιά, η πάλη της για επιβίωση αλλά και ο κυρίαρχος ρόλος της ζωγραφίζονται έντονα στο κορμί της τη στιγμή του χορού. Ιδιαίτερη έμφαση δίνεται στην κίνηση της κοιλιάς, σύμβολο της γονιμότητας. Τέλος, μέσα από το τσιφτετέλι δίνεται στους άνδρες η δυνατότητα να εγκαταλείψουν όλα τα πρότυπα της αντρικής κίνησης και συμπεριφοράς, το τσιφτετέλι σε ανδρική εκτέλεση είναι ένας ύμνος, μια σπονδή στη γυναίκα τσιγγάνα, την δέχεται, την τιμά, την εξυψώνει. (Κορρέ, 1991).

1.5.6. Ενδυμασία

Τα ρούχα των Ρομ είναι επηρεασμένα από την Ανατολή. Τα υφάσματα πολύ λεπτά, διάφανα, είναι τουρκικής και ινδικής προέλευσης. Όταν η τσιγγάνικη ζωή είναι μόνο νομαδική, οι γυναίκες σπάνια φορούν παπούτσια. Σήμερα επηρεασμένες περισσότερο από τον εδραίο πληθυσμό φορούν γόβες ή πασούμια. Στην εμφάνιση της γυναίκας σημαντικό ρόλο παίζουν τα κοσμήματα. Τους αρέσουν τα μεγάλα χρυσά κοσμήματα. Σημάδια γονιμότητας, οι κατασκευασμένες με τατουάζ ελιές στο πρόσωπο ή η βούλα ανάμεσα στα φρύδια, έχουν την προέλευσή τους στην Ινδία. Τα μάτια είναι περήφανα και αναδίδουν μια αίσθηση σιωπής, μυστικότητας, ταπεινότητας αλλά και έπαρσης. Η κοφτερή ματιά, γεμάτη ομορφιά και καταφρόνια εμπνέει και εκστασιάζει τον καθένα. Συνήθως τα μαλλιά είναι σκεπασμένα με πολύχρωμα μαντίλια, στολισμένα με φλουριά. Το μαντήλι εκτός από την προστασία που προσφέρει από τις καιρικές συνθήκες, έχει και συμβολικό, ηθικό χαρακτήρα. (Κορρέ, 1991).

1.5.7. Γηραιά

Όταν φθάσουν οι τσιγγάνοι στα γηραιά, κυριαρχούν καταξιωμένοι μέσα στην οικογένειά τους, και το λαό τους, δραστήριοι ως το τέλος, ενεργά μέλη της κοινότητας που ζουν, και δεν δέχονται την ανθρώπινη μοναξιά από την γέννηση ως το θάνατο. Τα γηραιά ζευγάρια ζουν μέσα στις οικογένειες των απογόνων τους. Θα τους χωρίσει μόνο ο θάνατος. Αν κάποιος γέρος τσιγγάνος μείνει χωρίς οικογένεια, θα βρει προστασία και θέση σε άλλη οικογένεια της κοινότητας. Οι ηλικιωμένοι δεν είναι φορτίο για τους νεότερους, δεν νιώθουν άχρηστοι, αποκομμένοι. Αντίθετα οι γνώσεις και η πείρα τους συμβάλλουν θετικά στην ζωή της ομάδας. Οι τσιγγάνοι αγαπούν, σέβονται και εκτιμούν τους γηραιότερους. Επιζητούν την γνώμη τους και τους αναγνωρίζουν ως κύριους φορείς της τσιγγάνικης παράδοσης και τους τιμούν. Στις γιορτές, οι ηλικιωμένες τσιγγάνες θεωρούνται ισάξιες με τους άνδρες και κάθονται μαζί τους. Αν δεν υπάρχει άνδρας αρχηγός, μια γηραιά γυναίκα αναλαμβάνει την αρχηγία. Στις γιορτές και στους γάμους χορεύουν με σιγουριά και αυτοπεποίθηση. Στην καθημερινή ζωή οι γριές τσιγγάνες μιλούν όταν πρέπει, παρατηρούν, ακούν και συμβουλεύουν. Όταν νυχτώσει διηγούνται και αναβιώνουν μνήμες, περνούν παραδόσεις, προστατεύουν ήθη και έθιμα. (Κορρέ, 1991).

1.5.8. Θάνατος

Οι τσιγγάνοι δεν πιστεύουν ότι ο χωρισμός της ψυχής από το σώμα είναι άμεσος. Η ψυχή παραμένει στο σώμα για έξι βδομάδες και έπειτα φεύγει. Φτάνει στο βασίλειο των νεκρών, που δεν είναι ένα συγκεκριμένο μέρος αλλά μπορεί να βρίσκεται κοντά στους τόπους περιπλάνησης και διαμονής τους. Εκεί βρίσκουν τη θέση τους τα φαντάσματα των πεθαμένων που τα αποκαλούν «μουλό» ή «τσοχανό». Ο θάνατος κινείται πάντα στο βασίλειο του φανταστικού και συνδέεται με πολλούς μύθους και φοβίες. Η πλούσια φαντασία των Ρομ τροφοδοτεί πολλές φορές συναντήσεις ζωντανών με νεκρούς, φαντάσματα, ξωτικά. Για να τις αποφύγουν στην ύπαιθρο ή στους οικισμούς ανάβουν φωτιές και φώτα, χρησιμοποιούν φυλαχτά και μαγικές πρακτικές. Συχνά, αιτία θανάτου, επειδή οι Τσιγγάνοι ταξιδεύουν πολύ είναι το τροχαίο ατύχημα. Τότε, στο σημείο όπου έγινε το ατύχημα στήνεται ένας σταυρός από πέτρες. Κάθε χρόνο ξαναφτιάχνουν τους πέτρινους σταυρούς και ξεχοριαριάζουν τον τόπο. Οι τσιγγάνοι συνηθίζουν να ξαγρυπνούν τους νεκρούς τρώγοντας μόνο ψωμί και πίνοντας νερό και οινοπνευματώδη γύρω από τη φωτιά ή με αναμμένα φώτα. Όταν ξενυχτούν, κάθονται πάντα τρεις τρεις δίπλα στους νεκρούς. Αιτία είναι ο φόβος ότι αν είναι μόνο δύο και ο ένας λαγοκοιμηθεί θα αφήσει τον άλλο μόνο του με τα φαντάσματα.

Τα μοιρολόγια ακούγονται μέχρι να δύσει ο ήλιος και ξαναρχίζουν μόλις ανατείλει. Το πένθος είναι υποχρεωτικό για έναν χρόνο και παραπάνω για τους στενούς συγγενείς και τον-την

σύντροφο. Στη διάρκεια του πένθους αποφεύγουν το αγαπημένο φαγητό ή την ασχολία των πεθαμένων. Η υπόληψη του νεκρού μετριέται από το πόσοι παρακολούθησαν την κηδεία του. Στο μέγεθος της πομπής αποτυπώνονται ο σεβασμός που ενέπνεε ο νεκρός στους τσιγγάνους καθώς και η απώλεια που συνεπάγεται για την κοινότητα ο θάνατός του. Σε όλη την τελετή δίνεται προτεραιότητα τους συγγενείς. Ακούγονται δραματικές εκφράσεις λύπης, θρήνοι και λυγμοί. Πολλές φορές, οι πιο στενοί συγγενείς, τρέμουν και λιποθυμούν όταν το φέρετρο μπαίνει στο χώμα. Οι συγγενείς μετά την ταφή πρέπει να επισκέπτονται τους νεκρούς για να μην τους επισκεφθούν εκείνοι. (Αγγελή - Στασινοπούλου, 2001).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Το κοινωνικό πορτρέτο

2.1. ΚΑΤΟΙΚΙΑ

Ο άνθρωπος πάντα διαμορφώνει τις ιδιαίτερες συνθήκες του χώρου του και η μελέτη του υλικού περιβάλλοντος και του φυσικού χώρου δίνει σημαντικές πληροφορίες για τη ζωή του ατόμου, τις αντιλήψεις, το ρόλο του στην κοινωνική ομάδα και τους κανόνες συμπεριφοράς.

Οι Ρομά μπορεί να βρίσκονται για παράδειγμα σ' ένα σπίτι ή σ' ένα τροχόσπιτο χωρίς ρόδες, αλλά να διατηρούν τη νοοτροπία του νομάδα, γιατί ζουν συνήθως σε μια κατάσταση προσωρινή, που μπορεί ωστόσο να διαρκεί δεκαετίες ή όλη τους τη ζωή, μπορεί όμως και να αλλάξει ξαφνικά. Η μετεγκατάστασή τους μπορεί να γίνει ανά πάσα στιγμή, με τη θέλησή τους ή κάτω από την πίεση γεγονότων. Το τροχόσπιτο, το σπίτι ή οποιοσδήποτε άλλος τύπος κατοικίας πρέπει να προσαρμόζεται σε ένα περιβάλλον ως επί το πλείστον εχθρικό, που θα υλοποιεί τις δυνατότητες άσκησης των επαγγελμαμάτων τους και τις ανάγκες της κοινωνικής τους ζωής.

Η στέγαση των Τσιγγάνων, ιδιαίτερα σε ορισμένα κράτη, παραμένει μια από τις σκοτεινές πλευρές της σημερινής κατάστασης : έλλειψη νερού, ηλεκτρικού, αλλά και των πιο στοιχειωδών συνθηκών υγιεινής, υγρασία, μόλυνση, υπερπληθυσμός, ανύπαρκτο οδικό δίκτυο, οικοδόμηση με επαναχρησιμοποιημένα υλικά, όψη

παραγκοσυνοικίας, συγκρούσεις με το περιβάλλον, δημιουργία γκέτο, απουσία κάποιας τοπικής διαχείρισης. Στη Βουλγαρία για παράδειγμα, μια επίσημη έρευνα δείχνει ότι στις αρχές της δεκαετίας του '80, το 68% των τσιγγάνικων κατοικιών δεν έχει εγκαταστάσεις υγιεινής, μόνο το 31% έχει νερό, το 67% έχει μια βρύση στην αυλή, το 15% μια κοινή βρύση για όλη τη συνοικία, το 83% δεν έχει τρεχούμενο νερό (Λιεζουά, 1999).

Παρόμοια είναι και η κατάσταση στην Ελλάδα. Στο Ηράκλειο της Κρήτης, στα Χανιά, στα Εξαμίλια Κορινθίας, στη Θήβα, στη Λαμία, στον κάμπο της Θεσσαλίας, στις Σέρρες, στην κοιλάδα της Ρόπας στην Κέρκυρα, οι Roma ζουν σε τσαντίρια και σε παράγκες από χαρτόνι και νάυλον, χωρίς φως, χωρίς αποχέτευση, χωρίς τις υπηρεσίες των δήλων, χωρίς τουαλέτες, νερό, σχολεία, δρόμους.

Ο Ντούσας (1999) δίνει τρία χαρακτηριστικά παραδείγματα τσιγγάνικων οικισμών στον ελλαδικό χώρο. Στους Σοφάδες, ο οικισμός δεν πληροί τους κανόνες μιας σωστής διαβίωσης, καθώς δεν υπάρχει ολοκληρωμένη αποχέτευση, οι δρόμοι είναι άναρχοι, ενώ κάποιοι είναι τόσο στενοί, που ούτε αυτοκίνητα δεν μπορούν να περάσουν. Τα περισσότερα σπίτια δεν έχουν φωτισμό, ο συνοικισμός δεν έχει πλατεία, παιδική χαρά ή οποιοδήποτε δημόσιο έργο. Οι Ρομ του Μεσολογγίου κατοικούν σε πέτρινα σπίτια των δύο δωματίων. Πολλοί για το πλύσιμο των πιάτων χρησιμοποιούν εξωτερικές βρύσες. Η βρωμιά και η ακαταστασία είναι τα κυρίαρχα στοιχεία που επικρατούν σε κάθε σπίτι. Η επίπλωση είναι μηδενική, απουσιάζουν ακόμη και τα κρεβάτια για ύπνο. Σ' ένα σπίτι μπορεί να κατοικούν και δύο οικογένειες μαζί, δηλαδή 15-20 άτομα στο ίδιο σπίτι. Στον οικισμό του Δενδροποτάμου Θεσσαλονίκης οι Τσιγγάνοι αριθμούν τους 1.200 και περί τους 300 ζουν σε παράγκες και σκηνές ενώ οι

υπόλοιποι παρουσιάζουν όλα τα στοιχεία της αστικοποίησης, ζουν σε χτισμένα σπίτια.

Μια πιο εξευγενισμένη εικόνα τσιγγάνικων κατοικιών υπάρχει στον οικισμό της Αγ. Βαρβάρας. Εκεί οι Ρομ μένουν σε μονοκατοικίες, διπλοκατοικίες, που πολύ συχνά έχουν κοινή αυλή με τις διπλανές κατοικίες. Το εξωτερικό των σπιτιών συνήθως δεν διαφοροποιείται από τα σπίτια των μη-τσιγγάνων, όμοιας οικονομικής κατάστασης που μένουν στην ίδια πόλη. Εκείνο που διαφέρει όμως είναι η χρήση και το εσωτερικό του σπιτιού, όπου πάντα αποτυπώνεται η ίδια η ζωή και καταγράφονται οι συνήθειες του ενοίκου. Ο χωρισμός και η διάταξη του χώρου, η χρήση των δωματίων αντανακλούν τον τρόπο ζωής των ανθρώπων. Οι συγγενείς και φίλοι διέρχονται στο σπίτι οποιαδήποτε ώρα της ημέρας χωρίς να χτυπήσουν την πόρτα, σαν να πρόκειται για ενιαίο χώρο που στεγάζει πολλές οικογένειες μαζί. Πολλά σπίτια Τσιγγάνων έχουν πολυτελή κατασκευή, μεγάλα κάδρα στους τοίχους, βαριά επίπλωση με ξύλο και αλάβαστρο, εντυπωσιακά φωτιστικά, άλλα είναι πιο φτωχικά, με το απαραίτητο όμως σαλόνι, χωλ, υπνοδωμάτια, κουζίνα και άλλα απλώς διαθέτουν τα στοιχειώδη τραπέζι, καθίσματα κ.α. (Λυδάκη, 1998).

Για την αντιμετώπιση του οικιστικού προβλήματος των Ρομ οι Δήμοι έχουν καταγράψει τις προτάσεις τους : (Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου, Προτάσεις πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων τσιγγάνων, Δίκτυο ROM, Αθήνα, 2001).

- Δημιουργία νέων οικισμών με πλήρη υποδομή, παροχές δικτύων για κάθε μονάδα κατοικίας.
- Δημιουργία νέων καταυλισμών λυόμενων οικίσκων όπου όμως δεν προβλέπονται παροχές δικτύων για κάθε μονάδα.

- Δημιουργία χώρων υποδοχής τύπου κάμπινγκ, με κοινόχρηστες εγκαταστάσεις υγιεινής και εξυπηρέτησης.
- Πολεοδομικές βελτιώσεις και αναπλάσεις.
- Ανακουφιστικά έργα βελτίωσης υποδομών σε υπάρχοντες καταυλισμούς.
- Παραχώρηση λυόμενων οικίσκων για την αντικατάσταση καλυβιών σε περιπτώσεις οικογενειών που διαθέτουν οικόπεδο.
- Βελτίωση κατοικιών με προσθήκη εξυπηρετήσεων ή παροχών.
- Θεσμικές ρυθμίσεις έτσι ώστε να γίνει δυνατή η κατασκευή έργων υποδομής και πολεοδομικές παρεμβάσεις.
- Δάνεια ανέγερσης ή αγοράς κατοικίας.
- Ενοικίαση κατοικιών για στέγαση τσιγγάνικων οικογενειών.

2.2. ΕΡΓΑΣΙΑ

Έρευνες σε θέματα Τσιγγάνων έδειξαν ότι η θέση των Ρομά στην απασχόληση έχει ως εξής : (Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου, Προτάσεις πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των ελλήνων Τσιγγάνων, Αθήνα, 2001).

- Απασχολούμενοι στο εμπόριο : Οι πιο πολλοί Ρομά αυτό-απασχολούνται στον εμπορικό τομέα. Ορισμένοι έχουν εμπορικές επιχειρήσεις κυρίως στις περιοχές που ο βαθμός ένταξης είναι μεγαλύτερος όπως η Αγ. Βαρβάρα. Ένα μεγαλύτερο ποσοστό απασχολείται στο στάσιμο υπαίθριο εμπόριο ενώ η συντριπτική πλειοψηφία ασχολείται με το πλανόδιο εμπόριο. Από τους πλανόδιους εμπόρους οι πιο εύποροι εμπορεύονται είδη που απαιτούν κάποιο αρχικό κεφάλαιο (είδη προικός, ένδυσης), ενώ οι

υπόλοιποι εμπορεύονται είδη που δεν απαιτούν κεφάλαιο (είδη μαναβικής, ανακύκλωσης, παλιά αντικείμενα).

- Απασχολούμενοι με εξαρτημένη εργασία : Ένας περιορισμένος αριθμός Ρομ απασχολούνται σε εποχιακοί εργάτες γης που βοηθούν στο μάζεμα λαχανικών και φρούτων, ως ανειδίκευτοι εργάτες οικοδομών, ως ανειδίκευτοι εργάτες Δήμων, ως αχθοφόροι. Απασχολούνται εποχιακά, περιστασιακά με χαμηλές αποδοχές και χωρίς να τους παρέχεται πάντα κοινωνική ασφάλιση.
- Τεχνίτες παραδοσιακών ειδικοτήτων π.χ. σιδεράδες, χαλκουργοί, καλαθοπλέκτες.
- Οργανοπαίχτες και τραγουδιστές.
- Ζητιάνοι, διακονιάρηδες, ρακοσυλλέκτες.
- Μάντεις, χαρτορίχτες.

2.3. ΥΓΕΙΑ

Στον Δενδροπόταμο Θεσσαλονίκης το 35% των Τσιγγανόπουλων δεν έκανε ποτέ κανένα εμβόλιο, το βρογχικό άσθμα εμφανίζεται σε ποσοστό 5,33%, οι καρδιοπάθειες σε ποσοστό 3,14% ενώ το 25% του πληθυσμού παρουσιάζει χρόνια προβλήματα και μάλιστα στη βρεφική και παιδική ηλικία. Παράλληλα, η ηπατίτιδα Β θερίζει στους Roma. Ενώ στο γενικό πληθυσμό της χώρας οι φορείς της αρρώστιας είναι 3-4%, στον πληθυσμό των Τσιγγάνων το ποσοστό πλησιάζει στο 10%. Η προληπτική ιατρική είναι σχεδόν απύσα στις διάφορες κοινότητες των Τσιγγάνων. Στην Κάτω Αχαΐα εκτός από ένα 10,26% ασφαλισμένων στο ΙΚΑ Roma δεν υπάρχει κανενός άλλου είδους ασφάλισης, ενώ στην Αγ. Βαρβάρα το 68,95% είναι δηλωμένοι και ασφαλισμένοι ως άποροι. Τέλος αναφορικά με

την παιδική θνησιμότητα στη χώρα μας είναι για το 1986 1,224% ενώ στις κοινωνίες των Ρόμα τα ποσοστά είναι τρομακτικά. Επίσης το χάσμα ανάμεσα στις κρατικές και διεθνείς διακηρύξεις και της πραγματικής υγειονομικής κατάστασης των Ρομισσών είναι τεράστιο καθώς α) οι περισσότερες Ρόμισσες δεν έχουν την παρακολούθηση γυναικολόγων σ' όλη την προγεννητική περίοδο, β) αρκετές γυναίκες γεννούν στους καταυλισμούς με την βοήθεια πρακτικών μαιών χωρίς ιατρική φροντίδα και προστασία, γ) ζουν σε συνθήκες αφόρητου κρύου, λάσπης, χιονιού, βοριάδων, ζέστης, υποσιτισμού κατά την εγκυμοσύνη και το θηλασμό, δ) υπάρχει έλλειψη οικογενειακού προγραμματισμού στους καταυλισμούς. (Ντούσας, 1997). Ο Σύλλογος «Εθελοντική Εργασία» καταγγέλλει ότι μέσα από το Κοινοτικό Πρόγραμμα Poverty είχαν γίνει εμβολιασμοί παιδιών μέσα στο Δενδροπόταμο, στα παιδιά των σκηνιτών νομάδων δεν έχουν γίνει εμβόλια.

2.4. ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗ

Σύμφωνα με την Πανελλαδική Απογραφική Μελέτη Διερεύνησης Κοινωνικών - Οικιστικών συνθηκών και αναγκών των Ελλήνων Τσιγγάνων Πολιτών και όπως φαίνεται από τις απαντήσεις ανθρώπων που δεν φοίτησαν ποτέ ή που διέκοψαν το σχολείο, η σχολική φοίτηση των Τσιγγάνων είναι εξαιρετικά ευάλωτη σε εξωτερικούς παράγοντες όπως είναι η μετακίνηση λόγω δουλειάς. Ο παράγοντας αυτός εμφανίζεται σε ποσοστό 28,5% και 11,8% στην μη φοίτηση και στην σχολική διαρροή αντιστοίχως. Είναι φανερό ότι η μονιμότητα της εγκατάστασης συμβάλλει στην αύξηση της σχολικής φοίτησης. (Πρακτικά 5^{ου} Συνεδρίου, προτάσεις πολιτικής για την

κοινωνική ένταξη των Ελλήνων Τσιγγάνων, Αθήνα, 2001). Άλλοι παράγοντες είναι τα οικονομικά προβλήματα, τα οποία ωθούν τους ανθρώπους σε αναζήτηση εργασίας ήδη από την εφηβική ή και παιδική ηλικία, η απόσταση από το σχολείο, οι κακές συνθήκες διαβίωσης και η έλλειψη μόνιμης στέγης. Επίσης στην τσιγγάνικη κοινωνία η εκπαίδευση των παιδιών είναι εντελώς διαφορετική από αυτή του καθιερωμένου σχολείου, ανήκει στις φροντίδες της οικογένειας, η οποία μεταγγίζει τις επαγγελματικές δεξιότητες κατά τα πρότυπα του ρόμικου τρόπου ζωής (Κόμης, 1998). Έτσι οι μικροί Ρομ παρουσιάζουν αδυναμία προσαρμογής στο ψυχρό επαγγελματικό και ανταγωνιστικό περιβάλλον του σχολείου, πολύ περισσότερο εάν λάβουμε υπόψη ότι για την επαγγελματική τους σταδιοδρομία χρειάζονται μόνο γραμματικές γνώσεις. Ως απόρροια των παραπάνω ο σχολικός χρόνος είναι χαμένος χρόνος εφόσον οι γνώσεις και δεξιότητες που καλούνται να αποκτήσουν είναι άχρηστες για την κοινότητά τους. Εκτός όμως απλό τις αντικειμενικές συνθήκες που παρεμποδίζουν την σχολική φοίτηση υπάρχουν και άλλα αίτια που οδηγούν σε σχολική «απειθαρχία», άρα και σχολική αποτυχία. (Λυδάκη, 1998). Το τσιγγανόπουλο μαθαίνει να εκφράζει ελεύθερα την άποψή του, γεγονός που συχνά στην σύγχρονη κοινωνία είναι ανεπίτρεπτο. Τα τσιγγανόπουλα μαθαίνουν να εκδηλώνονται αυθόρμητα, πράγμα που τις περισσότερες φορές είναι ανεπίτρεπτο στο σχολείο και συντελεί στον χαρακτηρισμό τους ως «ατάκτων». Ένας άλλος λόγος που ενισχύει αυτόν τον χαρακτηριστικό είναι η ενδόμυχη και ασυνείδητη προσπάθειά τους να προσελκύσουν την προσοχή. Ίσως έτσι το τσιγγανόπουλο επιθυμεί να δηλώσει την παρουσία του ακολουθώντας την επιθυμία του να το προσέξουν, να δουν ότι υπάρχει. Ακόμα, το σχολείο βασίζει την λειτουργία του στην

πειθαρχία και την υπακοή στους κανόνες. Τα περισσότερα τσιγγανόπουλα αρνούνται να παίξουν το παιχνίδι της υπακοής, αδυνατούν να προσαρμόσουν τις συμπεριφορές τους στο σύστημα, με αποτέλεσμα να μην πειθαρχούν.

Εκτός όμως από τους εξωτερικούς και ψυχολογικούς παράγοντες και οι συνθήκες μέσα στο σχολείο επηρεάζουν αρνητικά τη σχέση των Τσιγγάνων με αυτό. Τα προβλήματα που αναδεικνύονται σχετίζονται : α) με τις σχέσεις με τους συμμαθητές. Τα τσιγγανόπουλα βιώνουν έντονα τη διαφορετικότητά τους και τις αποστάσεις που κρατούν οι άλλοι απέναντί τους. Και στην περίπτωση που συμβαίνει το αντίθετο, που ένα μη-τσιγγανόπουλο τους φέρεται φιλικά, έχουν την αίσθηση ότι «πέρασε στο δικό τους στρατόπεδο» και έγινε σύμμαχος. Η συμμετοχή και στα δύο στρατόπεδα είναι αδιανόητη. Μεταξύ τους τα τσιγγανόπουλα μπορεί να μαλώνουν συχνά αλλά οι διαφορές τους είναι «μεταξύ» τους. Είναι πάντα μέσα στα «εμείς» και είναι εύκολο να ξεπεραστούν. Με τους μη-τσιγγάνους όμως τα πράγματα είναι διαφορετικά. Με την πρώτη αφορμή ο άλλος τους αποκαλεί γύφτους, τους τονίζει, υποτιμώντας τους την διαφορετικότητά του (Λυδάκη, 1986). β) Με τις δυσκολίες με τα μαθήματα και τη γλώσσα. Η δυσκολία και τα λάθη στη γλώσσα, η περιορισμένη γλωσσική ικανότητα, έχουν συνέπειες στην σχολική επίδοση. Οι Τσιγγάνοι βέβαια φροντίζουν να μάθουν τα παιδιά τους ελληνικά, όμως εκ των πραγμάτων, αφού στο σπίτι ομιλείται πάντα η ρομανί, θα υπάρχουν δυσκολίες στην έκφρασή τους, προφορική και γραπτή. Η Λυδάκη στις συζητήσεις της μαζί τους διαπίστωσε : προτάσεις ελλιπείς, λανθασμένη χρήση των άρθρων και των κτητικών αντωνυμιών, φτωχό λεξιλόγιο. Οι δυσκολίες πολλαπλασιάζονται στο γραπτό λόγο. Τα τσιγγανόπουλα που η γλώσσα τους είναι μόνο

προφορική δυσκολεύονται ιδιαίτερα στα γραπτά γιατί δεν υπάρχει συνομιλητής και διάλογος για να εξασκηθούν. (Λυδάκη, 1986). γ) Με την αδυναμία των γονιών Ρομ να παροτρύνουν και να βοηθήσουν τα παιδιά τους στο σχολείο. Η τσιγγάνικη οικογένεια δεν μπορεί να θεωρηθεί «μορφουσιογόνος», δηλαδή αυτή που θα προετοιμάσει κατάλληλα τα παιδιά για να προχωρήσουν σε ανώτερες σπουδές. Οι περισσότεροι γονείς των τσιγγανόπουλων αναλφάβητοι ως επί το πλείστον δεν είναι σε θέση να βοηθήσουν τα παιδιά τους. Άλλωστε πολύ συχνά λείπουν σε ταξίδι ή επιστρέφουν αργά το βράδυ και τα παιδιά περνούν τη μέρα τους με τις γιαγιάδες για τις οποίες το σχολείο είναι έξω από τις βιωμένες εμπειρίες και δεν έχουν πεισθεί για την αναγκαιότητά του. Φυσικό επακόλουθο είναι να μην πιέσουν τα παιδιά να πάνε σχολείο, αν αυτά επιθυμούν να περάσουν την μέρα τους στο σπίτι. Άλλα παιδιά δουλεύουν με τους γονείς τους ως μικροπωλητές και τους ενδιαφέρει μόνο το εμπόριο. (Λυδάκη, 1986).

Τα παραπάνω συνοψίζονται σε μια έκθεση προς τη Γενική Γραμματεία Λαϊκής Επιμόρφωσης. Συγκεκριμένα στο με αριθμό πρωτοκόλλου 151/Μεσολόγγι 2.11.1984 έγγραφο της ΝΕΛΕ Αιτωλοακαρνανίας προς τη ΓΓΠΕ (αριθμ. πρωτ. 3.790/20.11.1984 μεταξύ των άλλων διαβάζουμε : 1) Τα κυριότερα προβλήματα των παιδιών που πάνε ή πήγαν σχολείο είναι : α) Δυσκολία προσαρμογής στο χώρο του Σχολείου. β) Άσχημη αντιμετώπιση από τη μεριά των δασκάλων χωρίς βέβαια να ισχύει το ίδιο για όλους. γ) Δυσκολία προσαρμογής στη δική μας γλώσσα, λόγω της διαλέκτου που μιλάνε. δ) Το πολύ φτωχό λεξιλόγιο και η άγνοια στοιχειωδών γνώσεων, όπως πόσες είναι οι μέρες της εβδομάδας, σε ποιο χρόνο βρισκόμαστε. ε) Οι άσχημες συνθήκες διαβίωσης, ο υποσιτισμός και

η διαρκής αναζήτηση τροφής και η μετανάστευση με όλα τα επακόλουθά της.

2) Δεν μπορούμε να πούμε ότι τη μόρφωση των παιδιών τους οι Ρομ τις αντιμετωπίζουν θετικά. Από την μεριά της οικογένειας δεν υπάρχει προτροπή των παιδιών για το σχολείο. Σαν εμπόδια προτάσσουν πολλές φορές την έλλειψη κατάλληλου ρουχισμού, φαγητού και δυσκολία αφοράς σχολικού εξοπλισμού.

3) Από την μεριά του σχολείου δεν έχει γίνει καμία προσπάθεια για την ενημέρωση των γονιών και για την εγγραφή των παιδιών στο σχολείο.

Το σχολείο ιδιαίτερα για τα παιδιά που προέρχονται από μια μειονότητα αποτελεί ένα φορέα προσαρμογής στην κουλτούρα της χώρας υποδοχής τους. Δηλαδή από την στιγμή που συμβάλλει στην εκπαίδευση των παιδιών επηρεάζει κατά ένα βαθμό την γενική εκπαιδευτική διαδικασία. Η σχολική φοίτηση μπορεί να οργανώνεται έτσι ώστε να συμπληρώνει την οικογενειακή εκπαίδευση και όχι να την ανταγωνίζεται. Χρειάζεται να περάσουμε από την εθνοκεντρική κατηγοριοποίηση στον παιδαγωγικό πλουραλισμό, να συμμετέχουμε στην εφαρμογή μιας γενικής διαπολιτισμικής πολιτικής στους κόλπους της οποίας θα βρει εύκολα τη θέση της η διαπολιτισμική παιδαγωγική.

2.6. ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ ΖΩΗ

Ένα ένα καταφθάνουν τα φορτηγά που κουβαλούν στοιβαγμένη στην καρότσα όλη την οικογένεια, τα ζώα και το νοικοκυριό. Όλοι αρχίζουν να ξεφορτώνουν. Το πρώτο μέλημα είναι το στήσιμο της κατοικίας. Τα παιδιά παίζουν με παρατημένα σίδερα

και ρόδες. Οι γυναίκες τινάζουν, χαλιά, κιλίμια και φλοκάτες. Το πρωί γίνονται οι μπουγάδες και απλώνονται στους φράχτες, στα δέντρα, στα σχοινιά. Μετά ξεκινά το μαγείρεμα. Σαρμάες τσατσουκανέ (ντολμάδες αληθινού επειδή περιέχουν κιμά) και σαρμάες χοχαμνέ (ντολμάδες ψεύτικοι γιατί αποτελούνται μόνο από ρύζι) και ψωμί ζυμωτό είναι τα συνηθισμένα φαγητά. Το αγαπημένο όλων όμως είναι ο σκαντζόχοιρος. Παλαιότερα χρησιμοποιούσαν τις θεραπευτικές ιδιότητες του σκαντζόχοιρου για τις δερματικές παθήσεις και τους πόνους στα έντερα. Οι τσιγγάνοι συνήθως τρώνε διάφορες ώρες μέσα στη μέρα, κάθε μέλος χωριστά όποτε υπαγορεύεται από την πείνα του. Οι ακανόνιστες ώρες φαγητού υποδηλώνουν μια έκφραση ελευθερίας. Η σωματική καθαριότητα επίσης γίνεται σε διάφορες ώρες της ημέρας. Οι γυναίκες θα γεμίσουν την σκάφη νερό για να λούσουν τα παιδιά και τους άνδρες τους.

Οι Ρομά δεν χρησιμοποιούν καρέκλες, κάθονται χάμω σταυροπόδι. Η πιο συνηθισμένη εικόνα σ' ένα τσαντίρι είναι μια γυναίκα σταυροπόδι να κόβει ή να ψήνει καφέ, να ζυμώνει ψωμί, να ράβει, περιτριγυρισμένη από πολλά παιδιά που κινούνται χωρίς να ενοχλούν. Το απόγευμα είναι αφιερωμένο στο κέντημα, στην ετοιμασία της προίκας.

Η καθημερινή ζωή μοιάζει βγαλμένη από παραμύθι και άλλοτε σε γκρεμίζει βίαια στην πραγματικότητα, καθώς οι καιρικές συνθήκες αλλάζουν και οι τόποι κάποιες φορές φιλόξενοι.

ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

**« Η ΜΑΤΙΑ ΤΗΣ ΤΟΠΙΚΗΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΑΠΕΝΑΝΤΙ ΣΤΟΥΣ
ROMA»**

B. ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΟ ΜΕΡΟΣ

A) ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Στο ερευνητικό μέρος της πτυχιακής εργασίας διεξήχθη έρευνα στον τοπικό πληθυσμό της Πάτρας. Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στον χώρο των τεσσάρων Δημοτικών Διαμερισμάτων της πόλης. Η χρονική διάρκειά της είναι περίπου εξάμηνη. Καταλυτική ήταν η βοήθεια των δημοτικών υπαλλήλων οι οποίοι παρέπεμπαν τους εξυπηρετούμενους των Δημοτικών Διαμερισμάτων να συμπληρώσουν τα ερωτηματολόγια για την έρευνα.

Μελετήθηκαν οι απόψεις, οι γνώσεις και οι στάσεις των δημοτών απέναντι στους τσιγγάνους. Επιδιώχθηκε να διαπιστωθεί αν η άγνοια τους οδηγεί σε απόψεις δογματικές και απόλυτες, σε προκαταλήψεις και στερεότυπα για τους Ρομά.

Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε ήταν αυτή των ερωτηματολογίων. Παραθέτονται τα αποτελέσματα από την συμπλήρωση αυτών, οι ποιοτικές αναλύσεις τους και τα συμπεράσματα που μπορούμε να εξαγάγουμε.

B. ΣΚΟΠΟΣ

Σκοπός της έρευνας είναι να διαπιστωθεί το γεγονός ότι η παρουσία τσιγγάνων προβληματίζει τους κατοίκους και να φανεί ο βαθμός ρατσισμού τους απέναντι στους Ρομά.

Επιμέρους στόχοι είναι α) να ερευνηθούν οι γνώσεις των πολιτών σχετικά με τους τσιγγάνους, β) να διαπιστωθεί η άγνοιά τους, γ) να διερευνηθεί αν η άγνοια οδηγεί σε στερεότυπες αντιλήψεις, δ) να εξακριβωθεί το αν υπάρχουν αντιφάσεις στα πιστεύω τους, ε) να φανεί η πιθανότητα ύπαρξης ρατσισμού.

Γ. ΔΕΙΓΜΑ

Η έρευνα πραγματοποιήθηκε στην πόλη της Πάτρας διότι στην πόλη αυτή η παρουσία των τσιγγάνων είναι έκδηλη, καθώς υπάρχουν τρεις καταυλισμοί τσιγγάνων (Ρηγανόκαμπος, Μακρυγιάννη, Ακτή Δυμαίων). Τα ερωτηματολόγια δόθηκαν για συμπλήρωση στα τέσσερα Δημοτικά Διαμερίσματα της πόλης για την καταγραφή των απόψεων και στάσεων των δημοτών. Το δείγμα αποτελείται από 700 δημότες και απάντησαν κατά Δημοτικά Διαμερίσματα ως εξής : 1) 50 στο Ανατολικό Δημοτικό Διαμέρισμα, 2) 300 στο Κεντρικό Διαμέρισμα, 3) 188 στο Νότιο Διαμέρισμα και 4) 162 στο Αρκτικό Διαμέρισμα. Η έρευνα χρονικά διήρκεσε 6 μήνες.

Δ. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ

Η έρευνα που πραγματοποιήθηκε ήταν ποσοτική. Το πλεονέκτημα των ποσοτικών μεθόδων συνιστάται στην δυνατότητα εξέτασης πολυάριθμων περιπτώσεων ενώ το μειονέκτημα είναι ότι δίνει έμφαση μόνο στις ομοιομορφίες που συνθέτουν την κοινωνική πραγματικότητα (Κυριαζή, 1998). Η μέθοδος που χρησιμοποιήθηκε είναι το ερωτηματολόγιο.

Το ερωτηματολόγιο αποτελείται από κλειστές ερωτήσεις και προκατασκευασμένες ερωτήσεις. Οι πρώτες χρησιμοποιήθηκαν γιατί σπάνια μένουν αναπάντητες και γιατί βοηθούν στην ταξινόμηση των θετικών και αρνητικών απαντήσεων. Οι δεύτερες χρησιμοποιήθηκαν γιατί βοηθούν στην συλλογή πιο ολοκληρωμένων απαντήσεων και περιλαμβάνουν την απάντηση «κάτι άλλο» αφήνοντας στον ερωτώμενο την δυνατότητα μιας άλλης απάντησης που δεν συμπεριλαμβάνονται στο ερωτηματολόγιο.

- 1) Φύλο
 Άρρ.
 Θηλ
- 2) Ηλικία
 20-30
 30-40
 40-50
 50-60
- 3) Σε ποιο δημοτικό διαμέρισμα ανήκετε
 ΑΝΑΤΟΛΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
 ΑΡΚΤΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
 ΚΕΝΤΡΙΚΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
 ΝΟΤΙΟ ΔΙΑΜΕΡΙΣΜΑ
- 4) Γραμματικές γνώσεις
 ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ
 ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ
 ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ
 ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
 ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ
ΚΑΤΙ ΑΛΛΟ
- 5). Σε ποιο τομέα απασχολείστε;
 ΙΔΙΩΤΙΚΟ ΤΟΜΕΑ
 ΔΗΜΟΣΙΟ ΤΟΜΕΑ
 ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ
 ΑΓΡΟΤΗΣ
 ΦΟΙΤΗΤΗΣ
 ΑΝΕΡΓΟΣ
 ΟΙΚΙΑΚΑ
 ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ

6) Γνωρίζετε αν υπάρχουν τσιγγάνοι στην Πάτρα ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

7) Αν υπάρχουν τσιγγάνοι στον χώρο σας, μπορείτε να τους αναγνωρίσετε ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

8) Αν ναι, ποια από τα παρακάτω χαρακτηριστικά σας βοηθούν να τους ξεχωρίσετε ;

- ΧΡΩΜΑ ΔΕΡΜΑΤΟΣ
- ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ
- ΓΛΩΣΣΑ
- ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ

9) Ποια πιστεύετε ότι είναι η χώρα προέλευσης των τσιγγάνων ;

- ΑΙΓΥΠΤΟΣ
- ΡΟΥΜΑΝΙΑ
- ΙΝΔΙΑ
- ΤΟΥΡΚΙΑ
- ΕΛΛΑΔΑ
- ΑΛΛΟΥ (ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕ).....
- ΔΞ - ΔΑ

10) Ποια νομίζετε ότι είναι η θρησκεία των τσιγγάνων ;

- ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ
- ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ
- ΑΘΕΟΙ
- ΑΛΛΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ (ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕ).....
- ΔΞ - ΔΑ

11) Πιστεύετε ότι οι τσιγγάνοι έχουν μαντικές ικανότητες ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

12) Πιστεύετε ότι οι τσιγγάνοι έχουν προβλήματα ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

13) Αν ναι, ποια είναι αυτά ;

- ΕΡΓΑΣΙΑΣ
- ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ
- ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ
- ΥΓΕΙΑΣ
- ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ
- ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ

14) Πιστεύετε ότι :

- ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ
- ΛΙΓΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ
- ΑΛΛΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ

15) Θα παντρευόσασταν έναν – μια τσιγγάνα – τσιγγάνο ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

16) Θα ψηφίζατε για Δήμαρχο ή Δημοτικό Σύμβουλο συνδημότη σου τσιγγάνο ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

17) Πιστεύετε ότι οι τσιγγάνοι πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

18) Ποια είναι τα συναισθήματα σας απέναντι στους τσιγγάνους ;

- ΣΥΜΠΑΘΕΙΑΣ
- ΑΝΤΙΠΑΘΕΙΑΣ
- ΑΔΙΑΦΟΡΙΑΣ

19) Φοβάστε τους τσιγγάνους ;

- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

20) Από πού έχετε διαμορφώσει την γνώμη σας για τους τσιγγάνους ;

- ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ
- ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΜΟΥ
- ΑΠΟ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ
- ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΒΙΩΜΑΤΑ
- ΑΠΟ ΑΛΛΟΥ (ΒΙΒΛΙΑ, ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ)

21) Μπορούν οι τσιγγάνοι να αλλάξουν προς τι καλύτερο ;

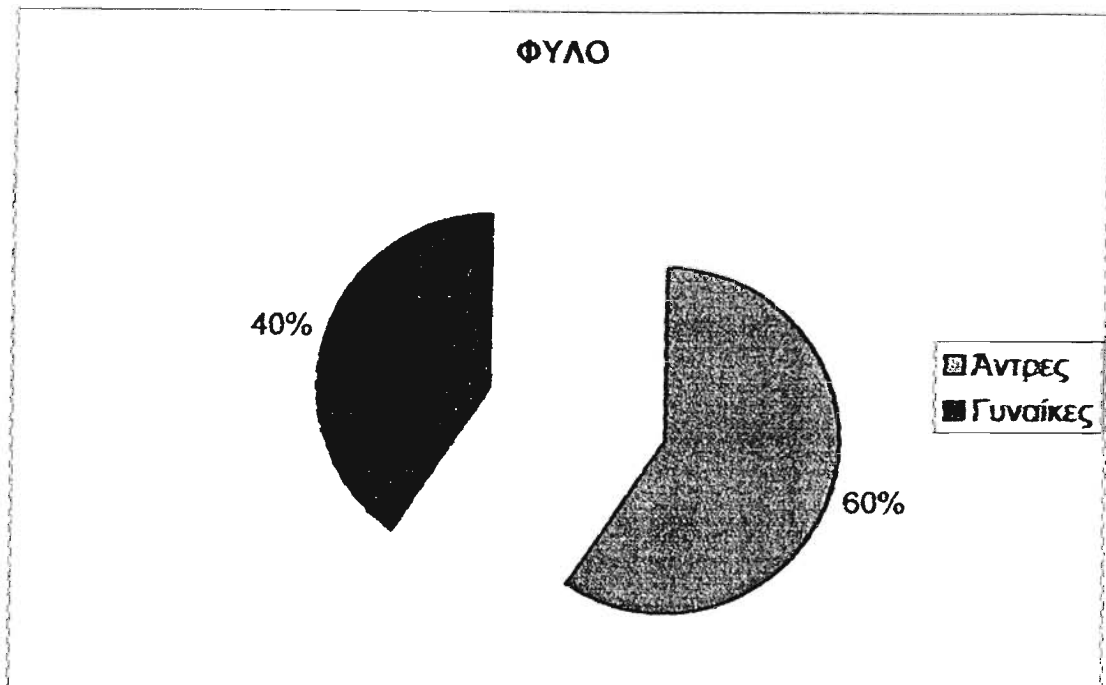
- ΝΑΙ
- ΟΧΙ

22) Αν ναι, με ποιο τρόπο ;

- ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ
- ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ
- ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕΝΑ ΑΠΟ ΕΜΑΣ
- ΑΠΟ ΜΟΝΟΙ ΤΟΥΣ
- ΑΛΛΟΝ ΤΡΟΠΟ (ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΤΕ).....

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΩΤΗΜΑΤΟΛΟΓΙΩΝ**ΠΙΝΑΚΑΣ 1:** Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το φύλο τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΑΝΔΡΕΣ	417	60
ΓΥΝΑΙΚΕΣ	283	40
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

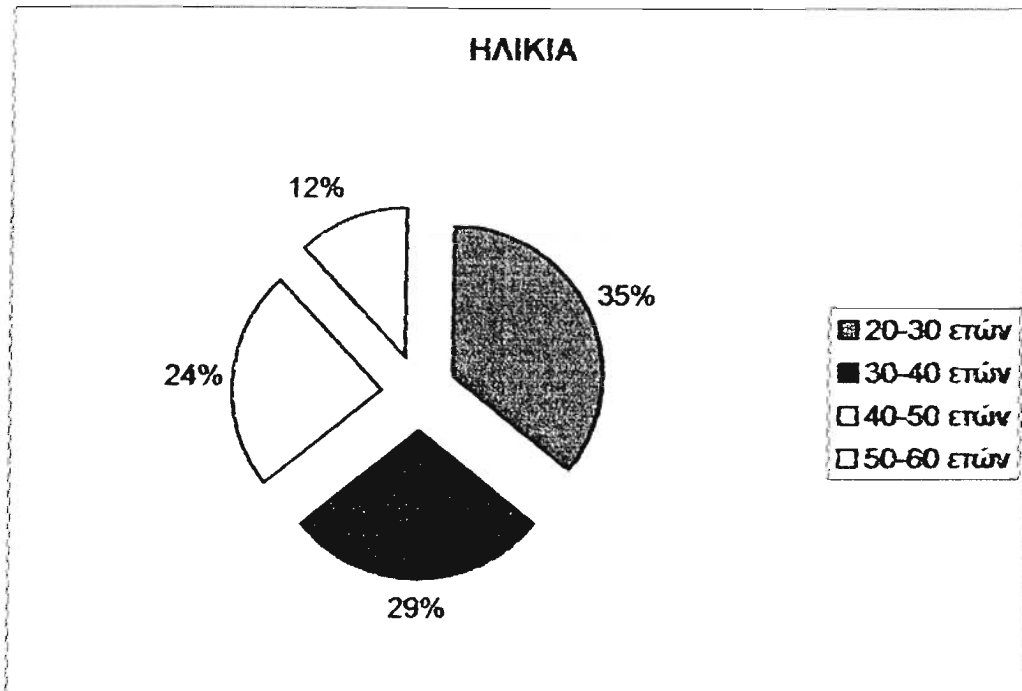
ΣΧΗΜΑ 1: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το φύλο τους.

Στην ερώτηση που αφορά το φύλο των ερωτηθέντων είναι φανερό, ότι στην πλειοψηφία τους είναι άντρες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 2: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την ηλικία τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
20-30 ΕΤΩΝ	250	35
30-40 ΕΤΩΝ	200	29
40-50 ΕΤΩΝ	167	24
50-60 ΕΤΩΝ	83	12
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 2: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την ηλικία τους.

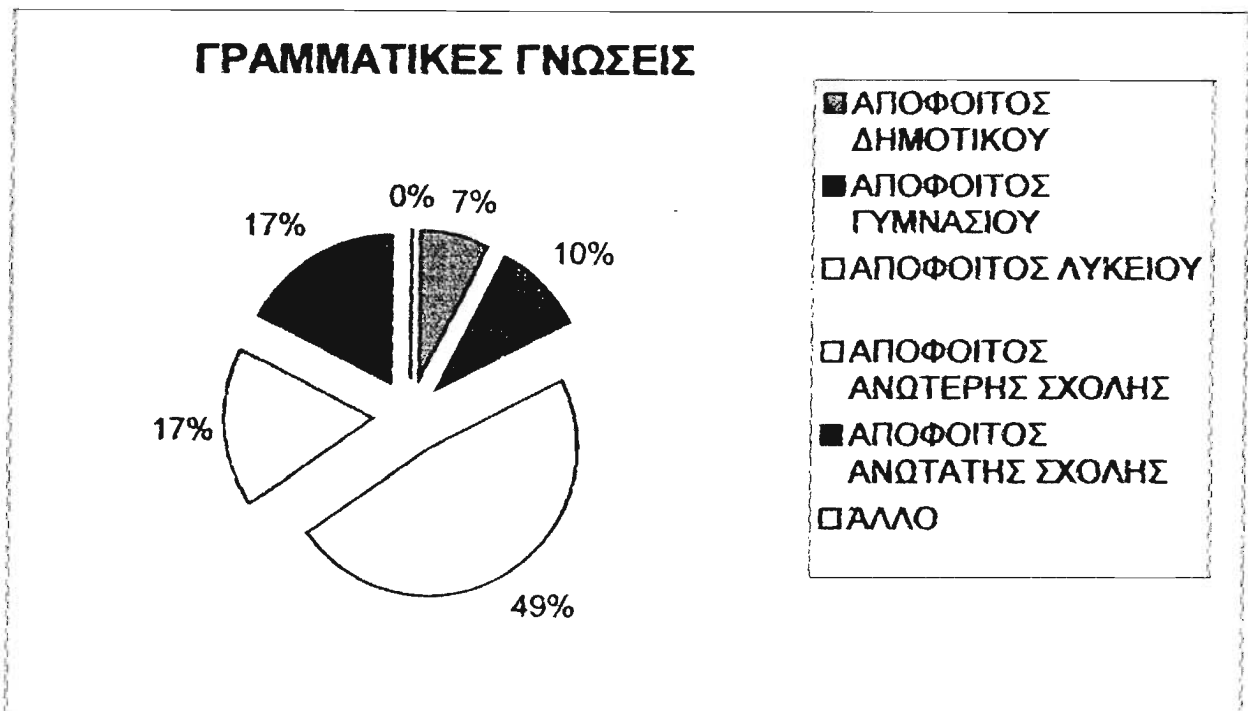


Όσον αφορά την ηλικία των δημοτών, όπως φαίνεται και στο διάγραμμα, η πλειοψηφία κυμαίνεται μεταξύ των 20 και 30 ετών.

ΠΙΝΑΚΑΣ 3: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τις γραμματικές τους γνώσεις.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ	52	7
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ	70	10
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΛΥΚΕΙΟΥ	334	49
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΝΩΤΕΡΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	122	17
ΑΠΟΦΟΙΤΟΣ ΑΝΩΤΑΤΗΣ ΣΧΟΛΗΣ	122	17
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 3: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τις γραμματικές τους γνώσεις.

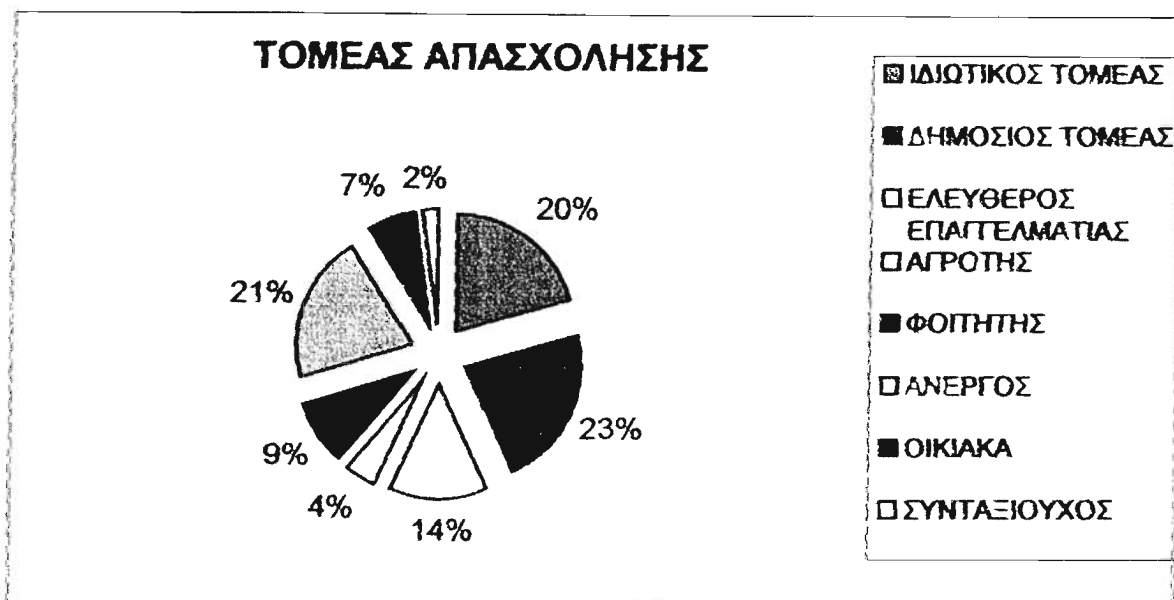


Στην ερώτηση που αφορά τις γραμματικές γνώσεις των κατοίκων, παρατηρείται ότι έχουν ένα αρκετά καλό μορφωτικό επίπεδο, αφού στο μεγαλύτερο ποσοστό τους έχουν τελειώσει το λύκειο και ένα μικρό μόνο ποσοστό (της τάξεως του 7%), έχει τελειώσει μόνο το δημοτικό.

ΠΙΝΑΚΑΣ 4: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον τομέα απασχόλησής τους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΙΔΙΩΤΙΚΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	143	20
ΔΗΜΟΣΙΟΣ ΤΟΜΕΑΣ	159	23
ΕΛΕΥΘΕΡΟΣ ΕΠΑΓΓΕΛΜΑΤΙΑΣ	95	14
ΑΓΡΟΤΗΣ	31	4
ΦΟΙΤΗΤΗΣ	63	8
ΑΝΕΡΓΟΣ	147	21
ΟΙΚΙΑΚΑ	47	7
ΣΥΝΤΑΞΙΟΥΧΟΣ	15	2
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 4: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον τομέα απασχόλησής τους.

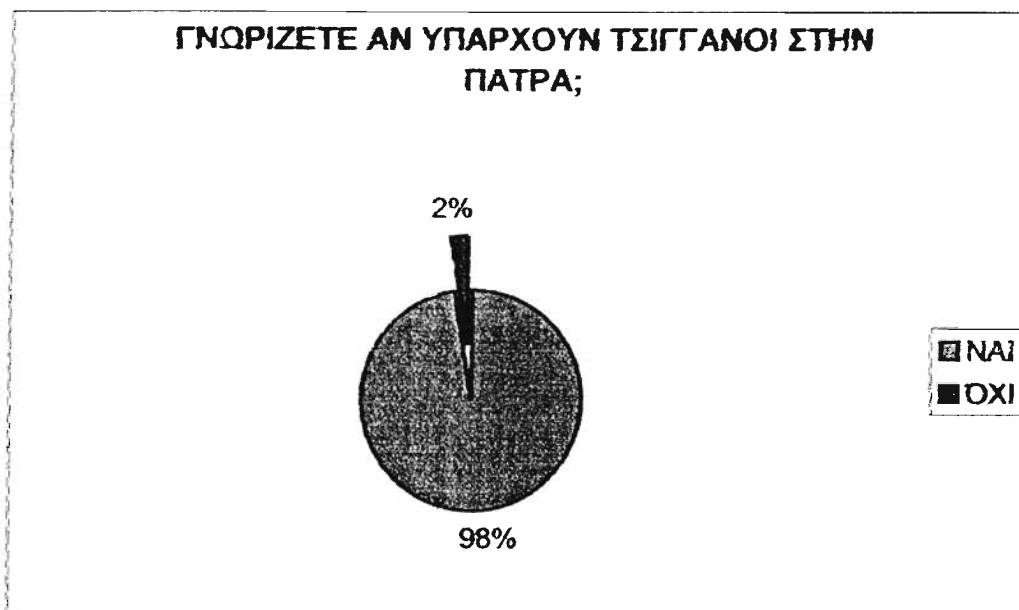


Σχετικά με την απασχόληση των δημοτών, όπως διαφαίνεται και στο διάγραμμα, οι περισσότεροι εργάζονται στο δημόσιο τομέα (23%). Αξιοσημείωτο είναι και το ποσοστό των ανέργων (21%), ενώ ελάχιστοι είναι οι συνταξιούχοι (21%), ενώ ελάχιστοι είναι οι συνταξιούχοι (2%) και οι αγρότες (4%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 5: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν γνωρίζουν την ύπαρξη τσιγγάνων στην Πάτρα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	683	98
ΟΧΙ	17	2
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 5: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν γνωρίζουν την ύπαρξη τσιγγάνων στην Πάτρα.

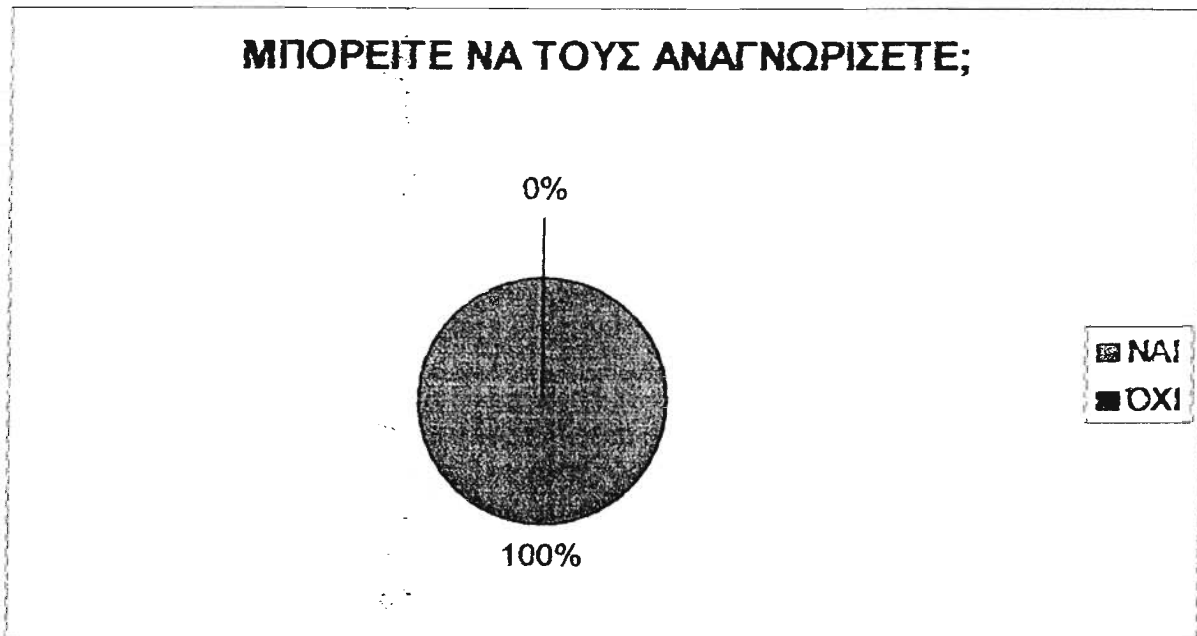


Στην ερώτηση για το αν γνωρίζουν την ύπαρξη των τσιγγάνων στην Πάτρα, η συντριπτική πλειοψηφία με 98%, απάντησε θετικά, ενώ μόνο το 2% δήλωσε πως έχει άγνοια.

ΠΙΝΑΚΑΣ 6: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν αναγνωρίζουν τους τσιγγάνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	700	100
ΟΧΙ	-	-
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 6: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν αναγνωρίζουν τους τσιγγάνους.

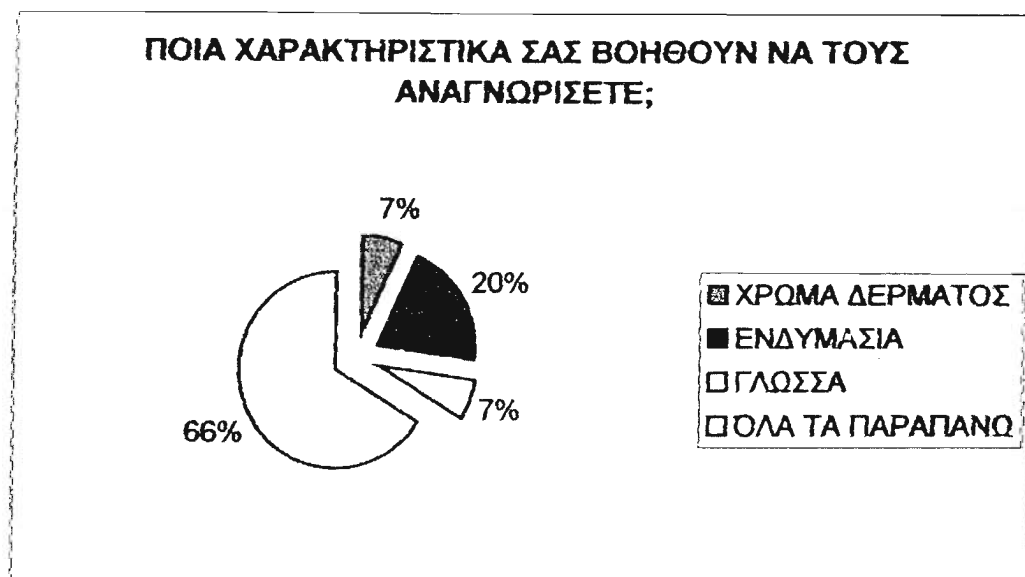


Αξιοσημείωτο είναι ότι στην ερώτηση που αφορά την αναγνωρισιμότητα των τσιγγάνων, όλο το δείγμα του πληθυσμού, έδωσε καταφατική απάντηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 7: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν τους τσιγγάνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΧΡΩΜΑ ΔΕΡΜΑΤΟΣ	47	7
ΕΝΔΥΜΑΣΙΑ	143	20
ΓΛΩΣΣΑ	47	7
ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ	461	66
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 7: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα χαρακτηριστικά που υποδηλώνουν τους τσιγγάνους.

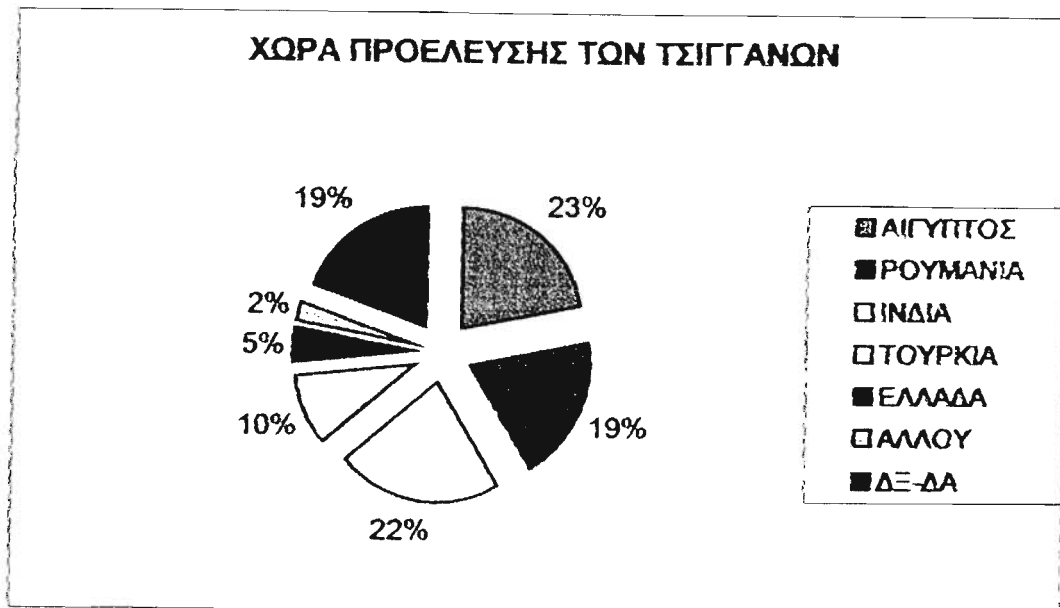


Στην ερώτηση ποια χαρακτηριστικά υποδηλώνουν την ύπαρξη των τσιγγάνων, πάνω από τους μισούς δημότες (66%) δήλωσε όλα τα χαρακτηριστικά δηλαδή, το χρώμα του δέρματος, την ενδυμασία και τη γλώσσα, ενώ πολύ μικρά είναι τα ποσοστά των δημοτών, που δήλωσαν μόνο το χρώμα του δέρματος ή μόνο τη γλώσσα.

ΠΙΝΑΚΑΣ 8: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την χώρα προέλευσης των τσιγγάνων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΑΙΓΥΠΤΟΣ	153	22
ΡΟΥΜΑΝΙΑ	136	19
ΙΝΔΙΑ	156	23
ΤΟΥΡΚΙΑ	68	10
ΕΛΛΑΔΑ	34	5
ΑΛΛΟΥ	17	2
ΔΞ -ΔΑ	136	19
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 8: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την χώρα προέλευσης των τσιγγάνων.

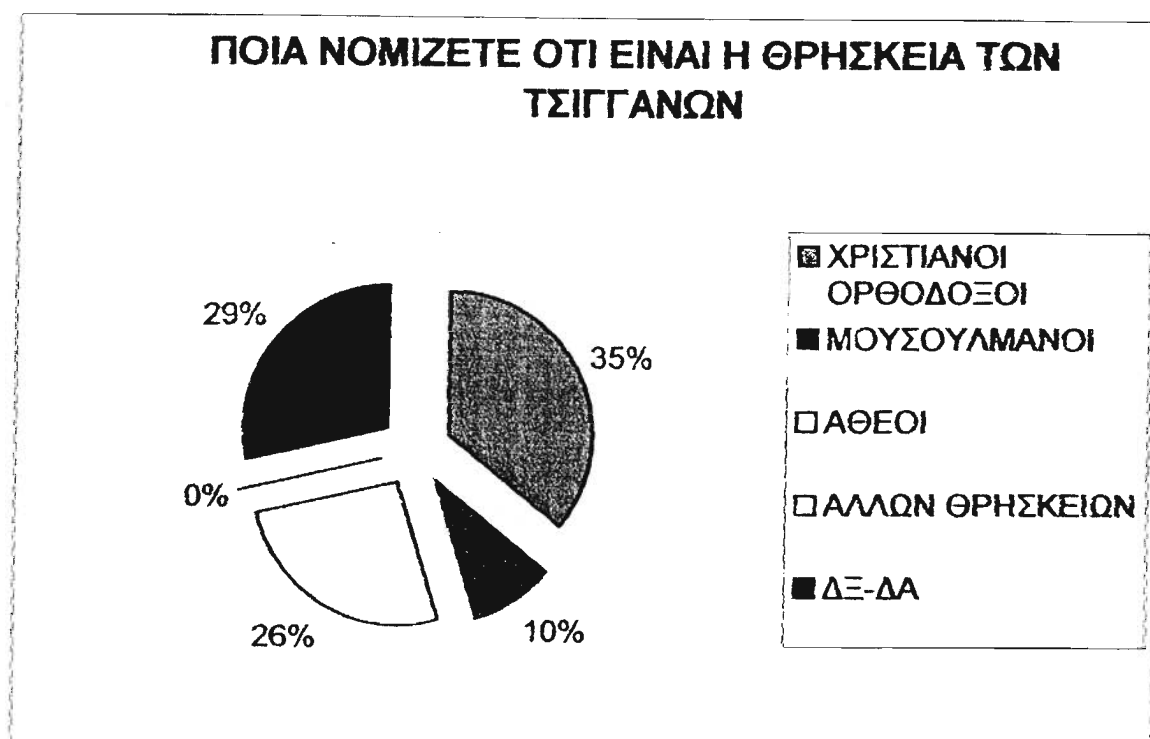


Σχετικά με την χώρα προέλευσης των τσιγγάνων, τα μεγαλύτερα ποσοστά κυμαίνονται μεταξύ της Ινδίας (23%) και της Αιγύπτου (22%). Μεγάλο ποσοστό επίσης, δήλωσε τη Ρουμανία (19%) ή δεν γνώριζε καθόλου την απάντηση (19%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 9: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την θρησκεία των τσιγγάνων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΙ ΟΡΘΟΔΟΞΟΙ	250	35
ΜΟΥΣΟΥΛΜΑΝΟΙ	67	10
ΑΘΕΟΙ	183	26
ΑΛΛΩΝ ΘΡΗΣΚΕΙΩΝ	-	0
ΔΞ - ΔΑ	200	29
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 9: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την θρησκεία των τσιγγάνων.

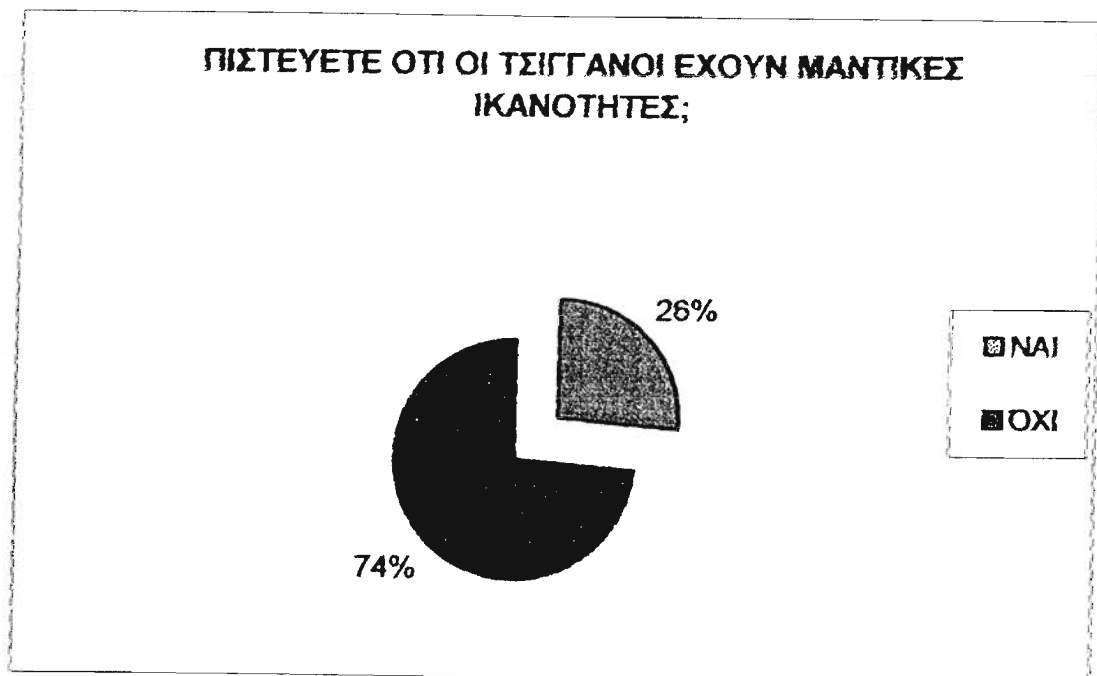


Σε σχέση με τη θρησκεία των τσιγγάνων, η πλειοψηφία (35%), πιστεύει ότι είναι Χριστιανοί Ορθόδοξοι, ενώ πολλοί (29%) δεν γνωρίζουν ή πιστεύουν ότι είναι άθεοι (26%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 10: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τις μαντικές ικανότητες των τσιγγάνων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	184	26
ΟΧΙ	516	74
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 10: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τις μαντικές ικανότητες των τσιγγάνων.

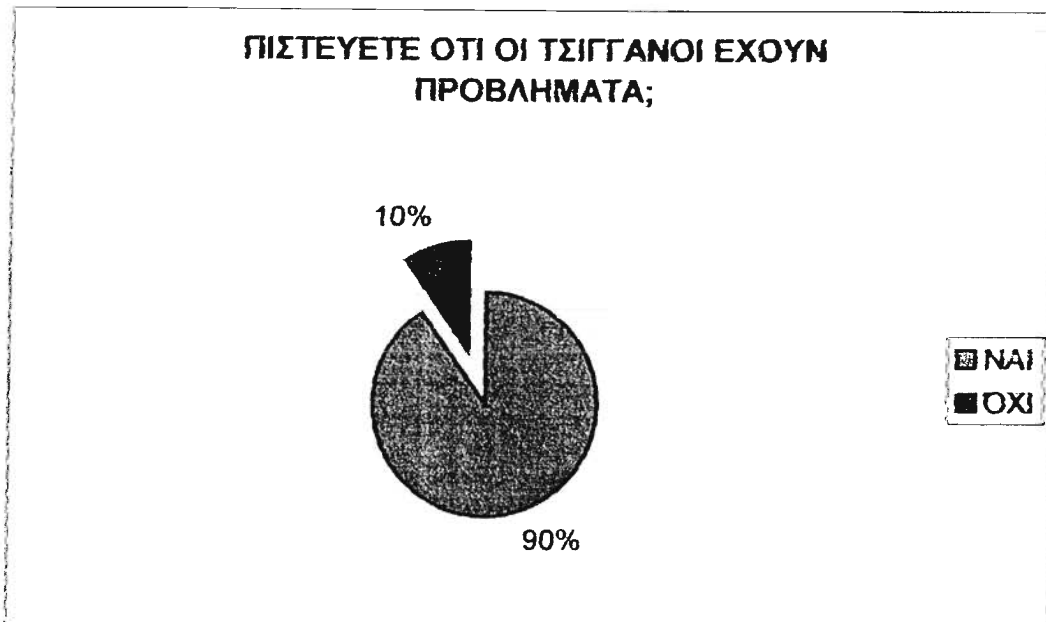


Στην ερώτηση για το αν οι τσιγγάνοι διαθέτουν μαντικές ικανότητες, ένα πολύ μεγάλο ποσοστό (74%), δήλωσε πως δεν πιστεύει κάτι τέτοιο.

ΠΙΝΑΚΑΣ 11: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν έχουν οι τσιγγάνοι προβλήματα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	632	90
ΟΧΙ	68	10
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 11: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν έχουν οι τσιγγάνοι προβλήματα.

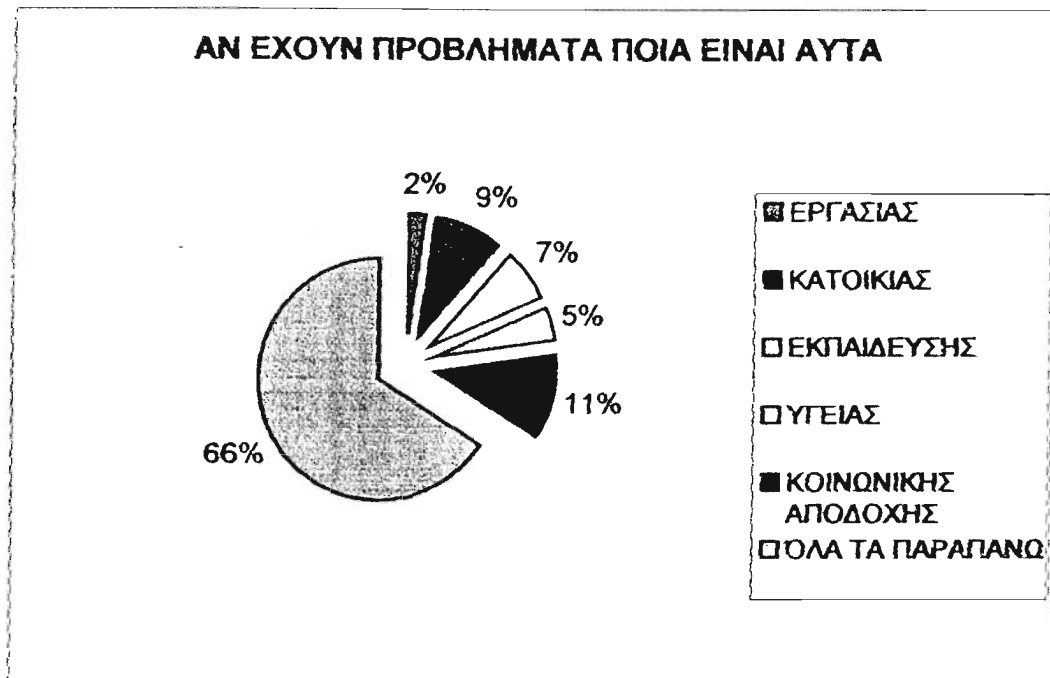


Για το αν οι τσιγγάνοι έχουν προβλήματα, η συντριπτική πλειοψηφία των δημοτών, με ποσοστό 90%, πιστεύει πως έχουν.

ΠΙΝΑΚΑΣ 12: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα προβλήματα των τσιγγάνων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΕΡΓΑΣΙΑΣ	16	2
ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ	64	9
ΕΚΠΑΙΔΕΥΣΗΣ	48	7
ΥΓΕΙΑΣ	32	5
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΑΠΟΔΟΧΗΣ	79	11
ΟΛΑ ΤΑ ΠΑΡΑΠΑΝΩ	461	66
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 12: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα προβλήματα των τσιγγάνων.



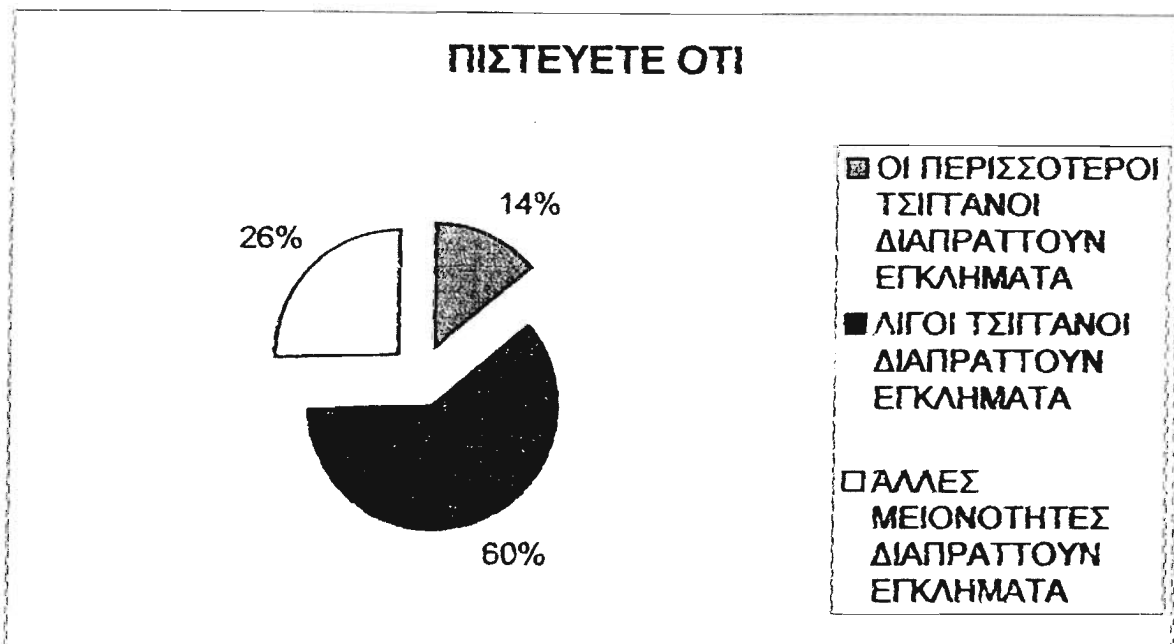
Στην ερώτηση

Για το ποια είναι τα προβλήματα των τσιγγάνων ελάχιστο ποσοστό δημοτών (2%), πιστεύει ότι έχουν προβλήματα εργασίας ή προβλήματα υγείας (5%), ενώ η πλειοψηφία (66%) υποστηρίζει ότι έχουν πρόβλημα εργασίας, κατοικίας, εκπαίδευσης, υγείας και κοιν. αποδοχής.

ΠΙΝΑΚΑΣ 13: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την εγκληματικότητα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΟΙ ΠΕΡΙΣΣΟΤΕΡΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ	97	14
ΛΙΓΟΙ ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ	424	60
ΑΛΛΕΣ ΜΕΙΟΝΟΤΗΤΕΣ ΔΙΑΠΡΑΤΤΟΥΝ ΕΓΚΛΗΜΑΤΑ	179	26
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 13: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την εγκληματικότητα.



Στην ερώτηση για τη σχέση των τσιγγάνων με την εγκληματικότητα, η πλειοψηφία των δημοτών (60%) δηλώνει ότι είναι λίγοι και ένα σημαντικό ποσοστό (26%) πιστεύει ότι τα εγκλήματα διαπράττονται από άλλες μειονότητες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 14: : Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν θα παντρεύονταν τσιγγάνο-τσιγγάνα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	114	16
ΟΧΙ	586	84
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 14: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με το αν θα παντρεύονταν τσιγγάνο-τσιγγάνα.



Για το αν θα παντρεύονταν τσιγγάνο, η συντριπτική πλειοψηφία με ποσοστό 84%, έδωσε αρνητική απάντηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 15: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την ψήφο τους σε τσιγγάνο για δήμαρχο ή δημοτικό σύμβουλο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	205	29
ΟΧΙ	495	71
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 15: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την ψήφο τους σε τσιγγάνο για δήμαρχο ή δημοτικό σύμβουλο.

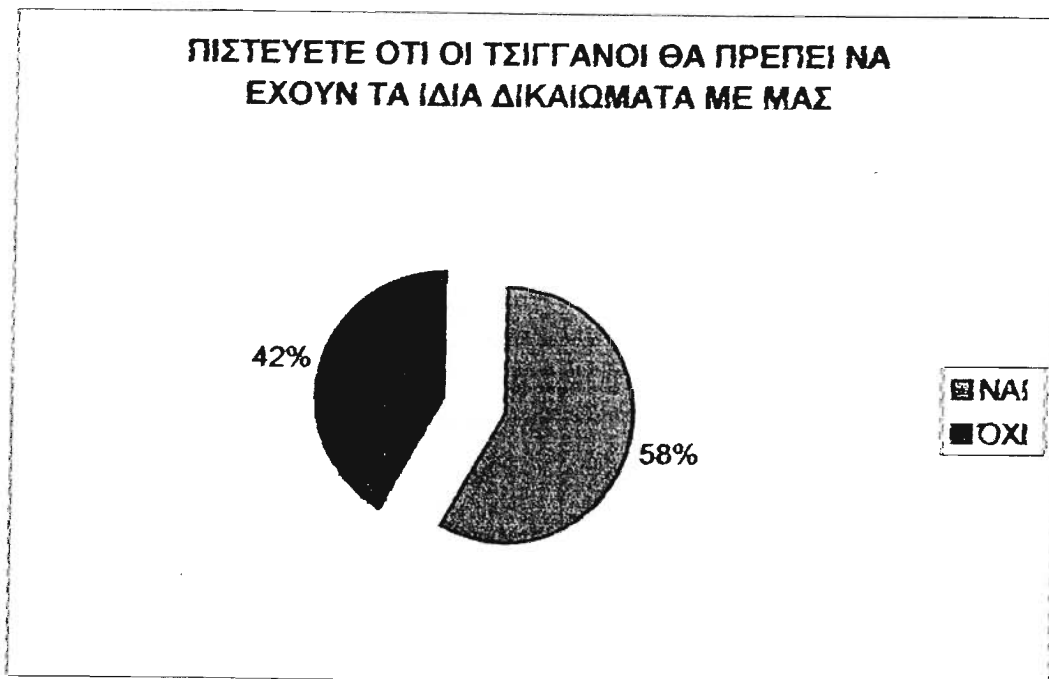


Σχετικά με το αν θα ψήφιζαν τσιγγάνο για δήμαρχο ή δημοτικό σύμβουλο, το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοτών (71%), έδωσε αρνητική απάντηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 16: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα δικαιώματα των τσιγγάνων.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	407	58
ΟΧΙ	293	42
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 16: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα δικαιώματα των τσιγγάνων.

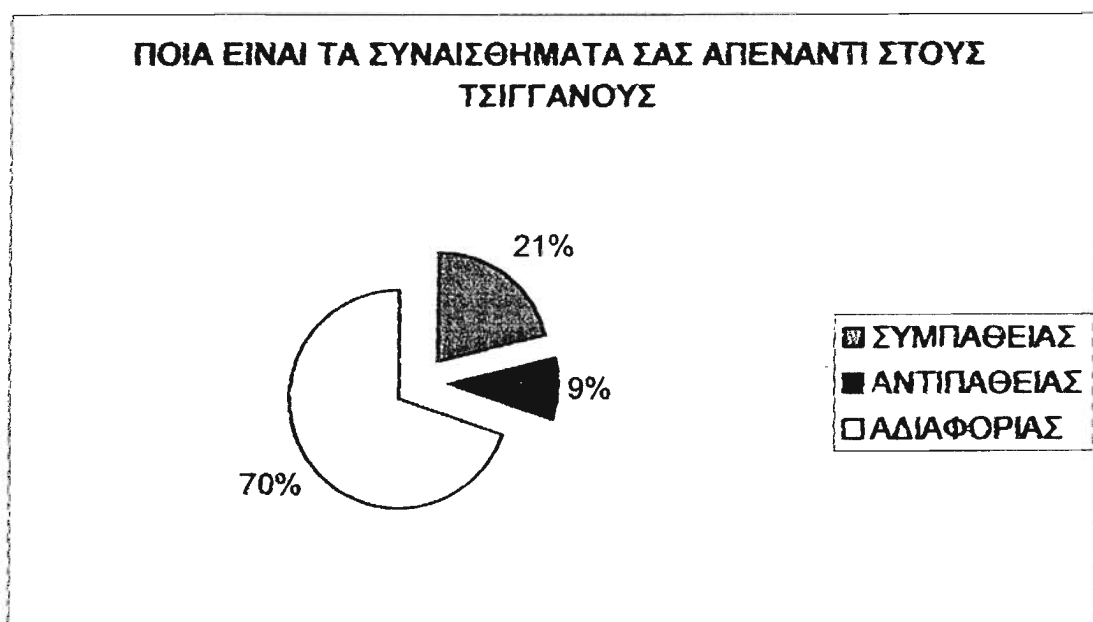


Αξιοσημείωτο είναι ότι παρόλο που η πλειοψηφία των απαντήσεων για το αν οι τσιγγάνοι θα πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με τους υπόλοιπους ανθρώπους είναι θετική (58%), δεν έχει σημαντική διαφορά από τα άτομα που έδωσαν αρνητική απάντηση (42%), κάτι που σημαίνει ότι η κοινή γνώμη είναι διχασμένη.

ΠΙΝΑΚΑΣ 17: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα συναισθήματά τους απέναντι στους τσιγγάνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΣΥΜΠΑΘΕΙΑΣ	148	21
ΑΝΤΙΠΑΘΕΙΑΣ	64	9
ΑΔΙΑΦΟΡΙΑΣ	488	70
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 17: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τα συναισθήματά τους απέναντι στους τσιγγάνους.

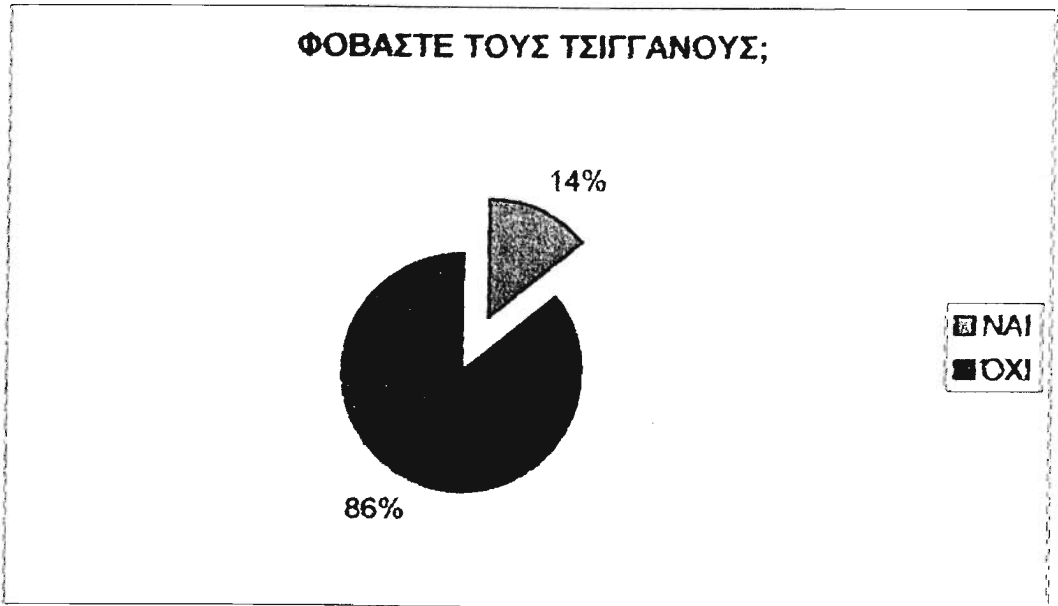


Για τα συναισθήματα που διακατέχουν τους δημότες σε σχέση με τους τσιγγάνους, οι περισσότεροι δήλωσαν πως τους είναι αδιάφοροι (70%), ενώ ελάχιστοι δήλωσαν ότι τους αντιπαθούν (9%).

ΠΙΝΑΚΑΣ 18: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον φόβο τους προς τους τσιγγάνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	100	14
ΟΧΙ	600	86
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 18: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον φόβο τους προς τους τσιγγάνους.

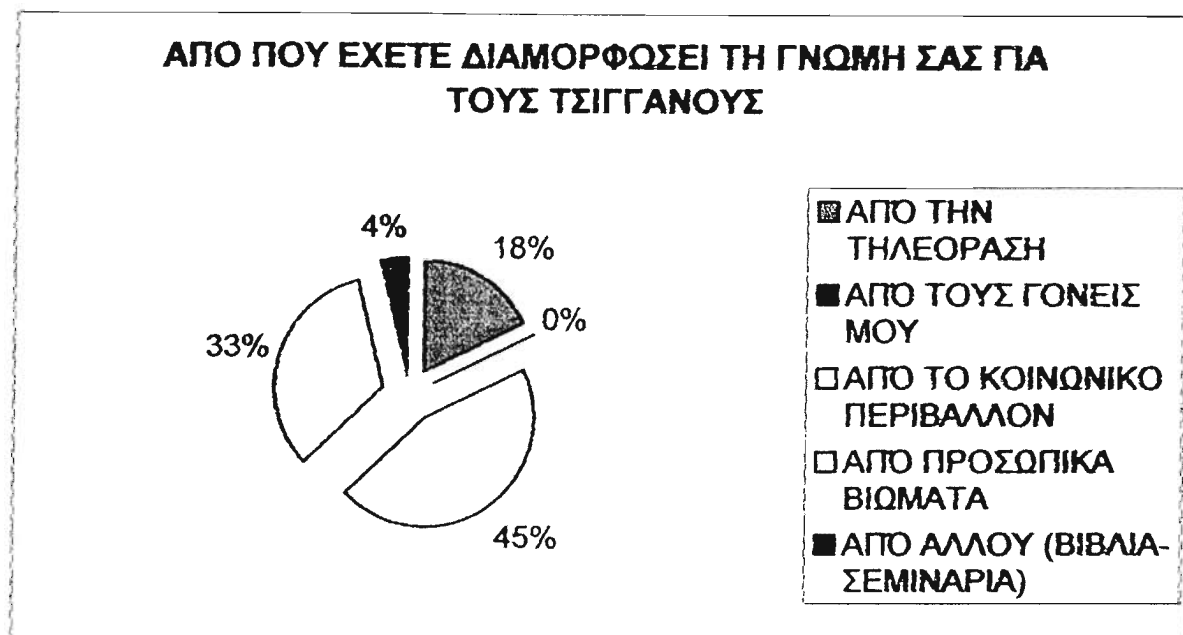


Στην ερώτηση για το αν φοβούνται τους τσιγγάνους, το μεγαλύτερο ποσοστό των δημοτών, έδωσε αρνητική απάντηση.

ΠΙΝΑΚΑΣ 19: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την διαμόρφωση της γνώμης τους για τους τσιγγάνους.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΑΠΟ ΤΗΝ ΤΗΛΕΟΡΑΣΗ	124	18
ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΓΟΝΕΙΣ ΜΟΥ	-	0
ΜΕ ΤΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ	316	45
ΑΠΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΑ ΒΙΩΜΑΤΑ	233	33
ΑΠΟ ΑΛΛΟΥΣ (ΒΙΒΛΙΑ-ΣΕΜΙΝΑΡΙΑ)	27	4
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 19: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την διαμόρφωση της γνώμης τους για τους τσιγγάνους.

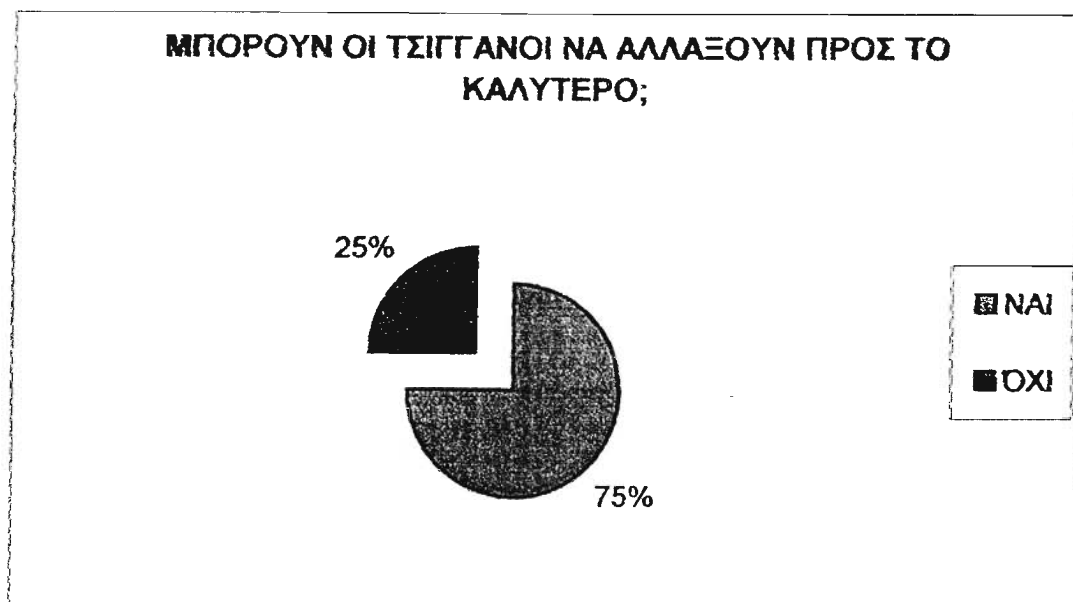


Σε ερώτηση για το ποιος διαμορφώνει τη γνώμη τους για τους τσιγγάνους, όπως διαφαίνεται και στο διάγραμμα, το μεγαλύτερο ποσοστό επηρεάζεται από το κοινωνικό του περιβάλλον (45%), ένα πολύ σημαντικό ποσοστό έχει προσωπικά βιώματα (33%), ενώ κανένας δε δηλώνει να έχει επιρροές από τους γονείς του.

ΠΙΝΑΚΑΣ 20: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την πιθανότητα αλλαγής των τσιγγάνων προς το καλύτερο.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΝΑΙ	525	75
ΟΧΙ	175	25
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 20: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με την πιθανότητα αλλαγής των τσιγγάνων προς το καλύτερο.

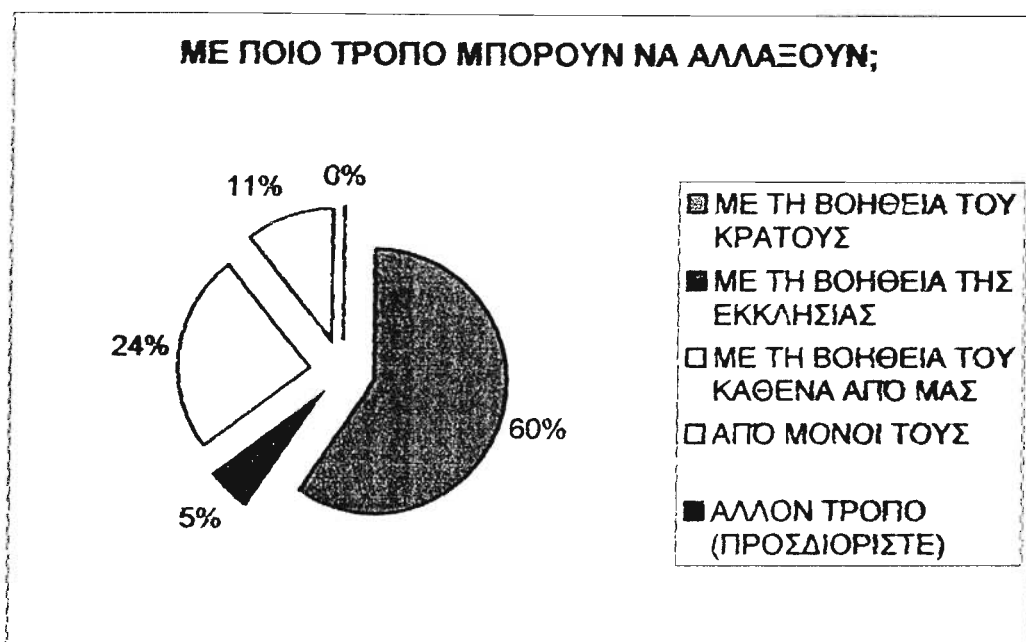


Για το αν υπάρχει πιθανότητα αλλαγής των τσιγγάνων προς το καλύτερο, το μεγαλύτερο ποσοστό έχει θετικές προσδοκίες.

ΠΙΝΑΚΑΣ 21: Κατανομή των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον τρόπο που μπορούν οι τσιγγάνοι να αλλάξουν.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ	ΑΡΙΘΜΟΣ	ΠΟΣΟΣΤΟ%
ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΚΡΑΤΟΥΣ	416	60
ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΗΣ ΕΚΚΛΗΣΙΑΣ	38	5
ΜΕ ΤΗΝ ΒΟΗΘΕΙΑ ΤΟΥ ΚΑΘΕΝΑ ΜΑΣ	170	24
ΑΠΟ ΜΟΝΟΙ ΤΟΥΣ	76	11
ΑΛΛΟΝ ΤΡΟΠΟ	-	0
ΣΥΝΟΛΟ	700	100

ΣΧΗΜΑ 21: Γραφική παράσταση της κατανομής των απαντήσεων 700 ερωτηθέντων σε σχέση με τον τρόπο που μπορούν οι τσιγγάνοι να αλλάξουν.



Στην ερώτηση με ποιον τρόπο μπορούν ν' αλλάξουν οι τσιγγάνοι, η πλειοψηφία δηλώνει με τη συμβολή του κράτους (60%), ένα ποσοστό 24% υποστηρίζει ότι πρέπει να βοηθήσει ο κοινωνικός περίγυρος, ενώ ένα πολύ μικρό ποσοστό (5%) δηλώνει, ότι μπορούν ν' αλλάξουν με τη βοήθεια της εκκλησίας.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Η έρευνα με το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο των πολλαπλών ερωτήσεων φανέρωσε με αριθμητικό τρόπο τις γνώσεις και την άγνοια, τα συναισθήματα, τις προτιμήσεις και τις αρνήσεις, τις διαθέσεις, τις γνώμες και τους φόβους, τις προκαταλήψεις, τα στερεότυπα και τις δεισιδαιμονίες, καθώς και τις λύσεις που προτείνουν οι δημότες της Πάτρας για τα προβλήματα των Τσιγγάνων. Οι αριθμητικός τρόπος αποτυπώθηκε με τους πίνακες και τ' αντίστοιχα ποσοστά που καταγράφηκαν.

Η έρευνα ωστόσο έβγαλε στην επιφάνεια και τις βαθύτερες εσωτερικές, απόκρυφες και ποιοτικές διεργασίες που εκτελούνται στον ψυχικό και πνευματικό κόσμο των δημοτών και αποτυπώνονται ανάγλυφα στις φανερές και καταγραμμένες απόψεις, κρίσεις και τάσεις τους. Οι αντιφάσεις και η σύγχυση στις απαντήσεις που δόθηκαν αντανakλούν μ' ένα λογικό τρόπο τις πραγματικές κοινωνικές και οικονομικές αντιθέσεις κι αντιφάσεις που υπάρχουν στην ταξική κοινωνία μας.

Τα συμπεράσματα που μπορούμε να εξαγάγουμε απ' την έρευνα και την ανάλυση των αποτελεσμάτων της είναι τα εξής :

- Η συντριπτική πλειοψηφία των κατοίκων της Πάτρας γνωρίζει την ύπαρξη τσιγγάνων και μπορεί να τους αναγνωρίσει γεγονός που φανερώνει την έντονη παρουσία των τσιγγάνων στον ιστό της πόλης.
- Σύγχυση στις απαντήσεις των ερωτηθέντων προκαλεί η ερώτηση περί καταγωγής των Τσιγγάνων. Η άγνοια δίνει υψηλά ποσοστά

εξίσου και στην Αίγυπτο και στην Ινδία και στην Ρουμανία. Πολλοί δεν διστάζουν να δηλώσουν ότι δεν ξέρουν ενώ άλλοι θεωρούν ακόμα και την Ελλάδα ως πατρίδα των Τσιγγάνων.

- «Πνευματικό Χάος» καταγράφηκε και στην ερώτηση για την θρησκεία των τσιγγάνων. Με παραστατικό τρόπο διαφαίνεται άγνοια, ημιμάθεια που ίσως οδηγεί και σε ρατσισμό απέναντι στους Τσιγγάνους.
- Η πλειοψηφία των δημοτών υποστηρίζει ότι οι Τσιγγάνοι έχουν προβλήματα, τα αναγνωρίζει με ένα εξίσου μεγάλο ποσοστό, γεγονός που υποδηλώνει την κατανόησή τους και ίσως την συμπάθειά τους προς τους Ρομά αλλά στην ερώτηση για το αν πρέπει οι τσιγγάνοι να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας το 42% δηλώνει πως όχι. Εδώ υπάρχει αντίφαση στις απόψεις τους.
- Στην ίδια ερώτηση αυτό το 42% φαίνεται πως κρύβει μισαλλοδοξία, άγνοια, προκατάληψη, απέναντι στους Τσιγγάνους.
- Η κοινωνική προκατάληψη αποτυπώθηκε στην μεγάλη άρνησή τους να παντρευτούν Τσιγγάνο - Τσιγγάνα.
- Καταγράφηκε ένας όγκος αντιτσιγγανιστών (71%) που αρνείται να ψηφίσει για δήμαρχο ή δημοτικό σύμβουλο, κάποιον Τσιγγάνο. Αν όμως οι υποψήφιοι πληρούσαν τις προϋποθέσεις για την εκλογή τους ο όγκος θα ήταν μικρότερος.
- Στην ερώτηση περί εγκληματικότητας φαίνεται ότι οι ερωτηθέντες δεν διάκινται τόσο αρνητικά προς τους Τσιγγάνους αφού το 60% δεν τους συνδέει με την εγκληματικότητα.
- Το ότι ο πληθυσμός της Πάτρας δεν συνδέει την εγκληματικότητα με τους Τσιγγάνους δικαιολογεί και το υψηλό ποσοστό που δηλώνει ότι δεν τους φοβάται. Το υπόλοιπο 14% που νιώθει φόβο απέναντι

στους τσιγγάνους θα μειώνονταν αν μειώνονταν και η άγνοιά τους για τους τσιγγάνους.

- Ένα μεγάλο ποσοστό (70%) δηλώνει αδιαφορία απέναντι στους τσιγγάνους. Εδώ ίσως υπονοείται ότι έχουν εναλλασσόμενα συναισθήματα συμπάθειας και αντιπάθειας ή ίσως φοβούνται να δηλώσουν άμεσα ότι τους αντιπαθούν.
- Αρνητικό είναι το ποσοστό που δηλώνει ότι οι γονείς επηρέασαν την διαμόρφωση της γνώμης του πληθυσμού για τους τσιγγάνους. Οι γονείς όμως είναι αυτοί που μας έλεγαν : «Κάθισε, φρόνιμα γιατί θα σε δώσω στο γύφτο». Αυτοί εμφύτευσαν τα πρώτα καθοριστικά στερεότυπα και τις στάσεις φόβου και απόρριψης των τσιγγάνων.
- Η πλειοψηφία πιστεύει πως δεν υπάρχει τσιγγάνικη φύση, σταθερή, αιώνια και αναλλοίωτη. Το 75% πιστεύει και ευελπιστεί στην αλλαγή τους.
- Η απομόνωση του κλήρου απ' τον άνθρωπο - Τσιγγάνο φαίνεται με ενάργεια από το αρνητικό ποσοστό πληθυσμού που δηλώνει ότι η εκκλησία δεν μπορεί να βοηθήσει τους τσιγγάνους.
- Αντίφαση δείχνει η άποψη του 24% ότι με την βοήθεια του καθένα από εμάς οι τσιγγάνοι θα αλλάζουν προς το καλύτερο ενώ την ίδια στιγμή ένα ποσοστό 9% διάκειται αρνητικά και ένα 70% αδιάφορα προς τους Τσιγγάνους. Ταυτόχρονα το 42% πιστεύει πως δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας.
- Η πίστη του πληθυσμού για τη δυνατότητα αλλαγής των τσιγγάνων, προς το καλύτερο καθώς και η εκτίμησή τους ότι αυτό μπορεί να γίνει με την βοήθεια του κράτους και την δικιά μας είναι μια αισιόδοξη προοπτική.

- Η απομόνωση του κλήρου απ' τον άνθρωπο - Τσιγγάνο φαίνεται με ενάργεια από το αρνητικό ποσοστό πληθυσμού που δηλώνει ότι η εκκλησία δεν μπορεί να βοηθήσει τους τσιγγάνους.
- Αντίφαση δείχνει η άποψη του 24% ότι με την βοήθεια του καθένα από εμάς οι τσιγγάνοι θα αλλάζουν προς το καλύτερο ενώ την ίδια στιγμή ένα ποσοστό 9% διάκειται αρνητικά και ένα 70% αδιάφορα προς τους Τσιγγάνους. Ταυτόχρονα το 42% πιστεύει πως δεν πρέπει να έχουν τα ίδια δικαιώματα με μας.
- Η πίστη του πληθυσμού για τη δυνατότητα αλλαγής των τσιγγάνων, προς το καλύτερο καθώς και η εκτίμησή τους ότι αυτό μπορεί να γίνει με την βοήθεια του κράτους και την δικιά μας είναι μια αισιόδοξη προοπτική.

ΠΡΟΤΑΣΕΙΣ

- Η Ελληνική πολιτεία θα πρέπει να οργανώσει με άμεσα αποτελέσματα μαθήματα και σεμινάρια διαπολιτισμικής αγωγής δε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης, με έμφαση στα ιδιαίτερα στοιχεία κάθε πολιτιστικής και κοινωνικής μειονότητας όπως και οι Έλληνες ROM.
- Η τοπική Αυτοδιοίκηση θα πρέπει ως προτεραιότητα να έχει την επίλυση του στεγαστικού προβλήματος των τσιγγάνων ώστε να εξασφαλίζεται μόνιμη εγκατάσταση και πιο ανθρώπινες συνθήκες διαβίωσης. Έτσι επιτυγχάνεται η τοπική κοινωνική ένταξη ενώ θα μπορέσουν τα τσιγγανόπαιδα να πάνε σε πιο σταθερή βάση σχολείου.
- Τα μέσα μαζικής ενημέρωσης μπορούν να διαμορφώσουν αντιλήψεις με την θετική προβολή πολιτιστικών γνωρισμάτων μέσα από εκπομπές και ντοκιμαντέρ.
- Η πολιτεία θα πρέπει να οργανώσει σεμινάρια εκπ/σης που θα απευθύνονται σε όσους μεταδίδουν γνώση όπως παιδαγωγοί, εκπαιδευτικοί, κοινωνικοί επιστήμονες. Έτσι επιτυγχάνεται ένα ολοκληρωμένο σύστημα παιδείας με στόχο την εξάλειψη ρατσιστικών αντιλήψεων.
- Οι ίδιοι οι τσιγγάνοι θα πρέπει να λειτουργήσουν με πιο οργανωμένη εμπορική κατεύθυνση σε νόμιμα πλαίσια για να κερδίσουν την κοινωνική αποδοχή στην προσπάθεια για “επιβίωση”.

Ο ΡΟΛΟΣ ΤΟΥ Κ.Λ.

Η εργασία του Κοινωνικού Λειτουργού προϋποθέτει την συστηματική μελέτη και γνώση των συνθηκών διαβίωσης, των θεσμών και των αξιών που επικρατούν. Στην κοινότητα των τσιγγάνων, η παρέμβαση του Κ.Λ. σημαίνει μια ολόκληρη πολιτική, μια σειρά ενεργειών που βασίζονται στην καθημερινή επαφή και επικοινωνία. Ο Κ.Λ. μπορεί να αποτελέσει τον συνδετικό κρίκο της μειονότητας με την ευρύτερη κοινωνία και να προωθήσει την δημιουργία καλών σχέσεων και επικοινωνίας. Με την πολύπλευρη εντατική εργασία, με την καθημερινή επαφή και συμμετοχή στις εκδηλώσεις της τσιγγάνικης ζωής θα αναπτύξει σχέση εμπιστοσύνης. Ξεκινώντας από την επίλυση βασικών προβλημάτων μαζί με τους ίδιους τους τσιγγάνους, μπορεί να πραγματοποιηθεί καλύτερευση στις συνθήκες εργασίας και εκπαίδευσης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Αγγελή Μαρία - Τασιοπούλου Μαρία, «Τραγουδώντας με τους Τσιγγάνους», ΤΟΠΙΚΗ ΕΝΩΣΗ ΔΗΜΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΟΤΗΤΩΝ ΝΟΜΟΣ ΑΙΤΩΛΟΑΚΑΡΝΑΝΙΑΣ, Αγρίνιο, 2001.
2. Δημόπουλος Δημήτρης, «Η καταγωγή των Ελλήνων», ΕΛΕΥΘΕΡΗ ΣΚΕΨΗ, Αθήνα, 1995.
3. Εγκυκλοπαίδεια Πάπυρος Λαρούς Μπριτάνικα, ΠΑΙΤΥΡΟΣ, Αθήνα, 1986.
4. Εγκυκλοπαίδεια Υδρία, ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΕΛΛΗΝΙΚΩΝ ΕΚΔΟΣΕΩΝ, Αθήνα, 1984.
5. Έξαρχος Γιώργης, «Αυτοί είναι οι τσιγγάνοι», ΓΑΒΡΙΗΛΙΔΗΣ, Αθήνα, 1996.
6. Έξαρχος Γιώργος, «Κοινωνικός Αποκλεισμός - Η ελληνική εμπειρία», GUTEMBERG, Αθήνα, 1998.
7. Ζαν Πιέρ Λιεζουά, «Ρομά, Τσιγγάνοι, Ταξιδευτές», ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήνα, 1999.
8. Κυριαζή Νότα, «Η κοινωνιολογική έρευνα», ΕΛΛΗΝΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, Αθήνα, 2000.

9. Λυδάκη Άννα, «Μπαλαμέ και Ρομά», ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήνα, 1997.
10. Λυδάκη Άννα, «Οι τσιγγάνοι στην Πόλη», ΚΑΣΤΑΝΙΩΤΗ, Αθήνα, 1998.
11. Ντούσας Δημήτρης, «ROM και Φυλετικές διακρίσεις», GUTEMBERG, Αθήνα, 1997.
12. Παυλή Κορρέ Μαρία - Σπανούλη Ρίτα, «Τσιγγάνοι, μύθοι, έθιμα, παραδόσεις», ΟΛΚΟΣ, Αθήνα, 1991.

ΞΕΝΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Cohen Louis, Manion Lawrence, «Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας», ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ, Αθήνα, 2000.
2. Lal Chalman, «Ο ατέλειωτος δρόμος», ΣΤΥΓΑ, Αθήνα, 1992.

ΠΗΓΕΣ

1. (Ένθετο) Ιστορικά, «Τσιγγάνοι. Αυτοί οι Άγνωστοι», ΕΛΕΥΘΕΡΟΤΥΠΙΑ, 2001.
2. «Προτάσεις πολιτικής για την κοινωνική ένταξη των Ελλήνων τσιγγάνων», ΔΙΚΤΥΟ ROM, 5^ο Συνέδριο, Αθήνα, 2001.
3. Παπακωνσταντίνου Παναγιώτης - Εμβαλώτης Παναγιώτης «Πρόγραμμα : ένταξη τσιγγανοπαίδων στο σχολείο», ΥΠ.Ε.Π.Θ. Πανεπιστήμιο Ιωαννίνων, Ιωάννινα, 2003.

ΔΙΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΔΙΑΔΙΚΤΥΟΥ

- www.Romanet.gr.
- www.paremvasis.gr.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Α': ΠΕΡΙΓΡΑΦΗ ΥΠΑΡΧΟΥΣΑΣ ΚΑΤΑΣΤΑΣΗΣ

Στο Δήμο Πατρέων υπάρχουν αρκετές οικογένειες τσιγγάνων σε τέσσερις κύριες συγκεντρώσεις.

Οι τρεις είναι από αυτές που συναντώνται σε πολλές πόλεις στην Ελλάδα. Στην περίμετρο του σφικτού πολεοδομικού ιστού και σε ελεύθερους, συνήθως αδιαμόρφωτους χώρους, οι οποίοι βρίσκονται πάνω σε οδικούς άξονες δημιουργούνται τέτοιου είδους συγκεντρώσεις πρόχειρων καταλυμάτων.

Στην πόλη υπάρχουν τρεις ανάλογοι θύλακες, στην **Ακτή Δυμαίων**, στη συνοικία **Μακρυγιάννη** και στο **Ρηγανόκαμπο**.

Η τέταρτη περιοχή, της **Αγίας Αικατερίνης**, που είναι και πολυπληθέστερη είναι διαφορετικού τύπου. Πρόκειται για περιοχή στη οποία εγκαταστάθηκαν τσιγγάνοι από πολύ παλιά και βρίσκεται στο πυκνοδομημένο κομμάτι της πόλης και εν επαφή με το κέντρο της. Οι κάτοικοι της περιοχής αυτής έχουν διαφορετικό προφίλ από των υπολοίπων (μονιμότητας, ένταξης στην πόλη, σχετικά μικρότερα ποσοστά ανεργίας, κλπ).

Εντελώς πρόσφατα εντοπίστηκαν και νέες, μικρές προς το παρόν, συγκεντρώσεις τσιγγάνων, σε πρόχειρα καταλύματα. (Συχαινά, Νέο Σούλι)

Επίσης υπάρχει και ένας μικρός αριθμός οικογενειών που ζουν διάσπαρτες στην πόλη σε σπίτια. (Αγυιά, κλπ)

Τον Οκτώβριο του 2001 η ΑΔΕΠ υλοποίησε μια έρευνα με αναλυτικά ερωτηματολόγια (στηριγμένα στο αντίστοιχο της μελέτης της ΔΕΠΟΣ) στις τρεις προαναφερθείσες περιοχές, στο σύνολο των νοικοκυριών.

Σε αυτή την έρευνα βρέθηκαν:

ΧΩΡΟΣ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΚΕΛΥΦΩΝ	ΑΡΙΘΜΟΣ ΑΤΟΜΩΝ	ΜΕΣΟΣ ΟΡΟΣ ΑΤΟΜΩΝ/ ΚΕΛΥΦΟΣ
Ρηγανόκαμπος	15 ⁽¹⁾	92	6,1
Μακρυγιάννη	8	55	6,9
Ακτή Δυμαίων	29	166	5,7

⁽¹⁾ παρατήρηση: Οι αριθμοί αναφέρονται στους Έλληνες τσιγγάνους της περιοχής. Την τελευταία διετία έχουν αρχίσει και εγκαθίστανται αλλοδαποί τσιγγάνοι (κύρια αλβανόφωνοι). Κατά την διεξαγωγή της έρευνας υπήρχαν 15-20 πρόχειρα παραπήγματα και εκτιμήθηκε ότι βρίσκονται 150 περίπου εγκατεστημένοι αλλοδαποί τσιγγάνοι.

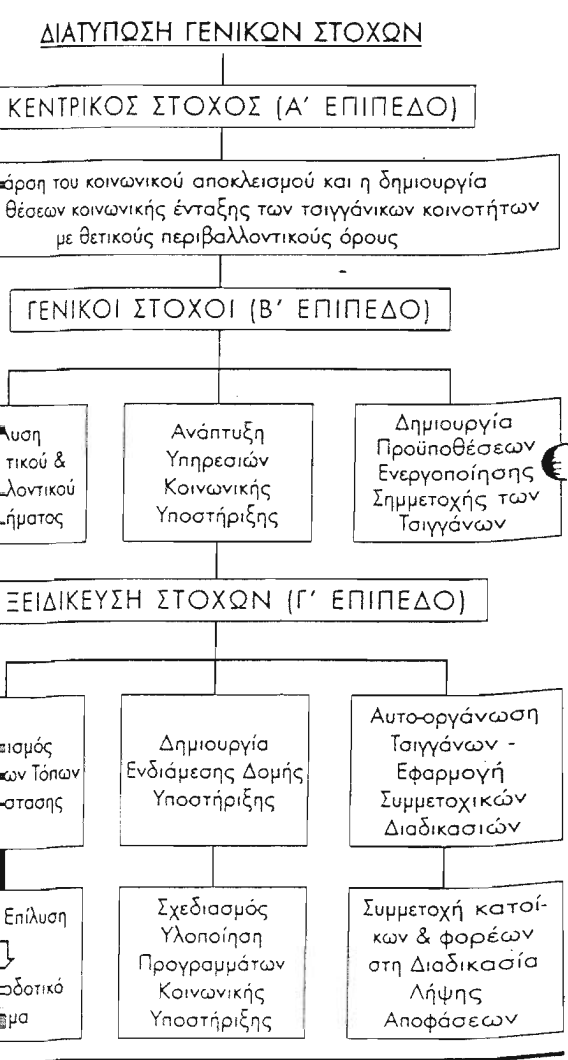


Γενίκευση και δυνατότητα εφαρμογής

του Μοντέλου σε άλλες περιοχές

Εμφάνισε ότι κάθε περίπτωση έχει τις δικές της ιδιομορφίες στην τοπικών κοινωνικών, πολιτικών, οικονομικών και πολιτισμικών χαρακτηριστικών. Σε καμία περίπτωση δεν είναι δυνατή η απόλυτη εφαρμογή της μεθοδολογίας στην διαχείριση του προβλήματος. Η διαφορετική και ιδιαίτερη τυπολογία εγκατάστασης δεν επιτρέπει τη διατύπωση μιας αποδεκτής και ορθολογιστικής επίλυσης χωρίς περισσότερες ειδικά σχεδιασμένων κάθε φορά. Τα αποτελέσματα μιας εφαρμοσμένης παρέμβασης που έγινε παράλληλα με την ανοιχτή συζήτηση για το πρόβλημα πανελλαδικά, αποτελούν μια βάση γενίκευσης και συμπερασμάτων, τα οποία μπορούν να χρησιμοποιηθούν ως τεχνογνωσία εφαρμογής σε Δήμους της Ελληνικής Κοινωνίας με παρόμοιες συνθήκες εγκατάστασης Τσιγγάνων, οι οποίοι προάγει τη θετική βούληση για επίλυση του προβλήματος. Παρουσιάζονται διαγραμματικά οι στόχοι του Μοντέλου, των αντίστοιχων εννοιών παρέμβασης, όπως γενικεύτηκαν και αξιοποιήθηκαν σε άλλες περιοχές με παρόμοιες συνθήκες με σκοπό τον καταλυτικό της Μενεμένης.

Π Ι Ν Α Κ Α Σ



Δ Ι Α Γ Ρ Α Μ Μ Α

17 ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΑ ΒΗΜΑΤΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ ΤΟΥ ΖΗΤΗΜΑΤΟΣ ΚΑΤΟΙΚΙΑΣ ΤΩΝ ΑΣΤΕΓΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

Η παρακάτω λίστα των 17 βημάτων παρουσιάζει με συνοπτικό τρόπο όλες τις αναγκαίες ενέργειες που συγκροτούν τον ενιαίο σχεδιασμό για την επιτυχή έκβαση ενός προγράμματος οικιστικής αποκατάστασης με βάση μία λογική που συνυπολογίζει ενιαία και ισότιμα τις κοινωνικές, τις τεχνο-οικονομικές, τις διοικητικές και τις περιβαλλοντικές παραμέτρους του ζητήματος:

- 1** Εντοπισμός του θέματος:
 - Καταγραφή των βασικών σημείων
 - Περιγραφή
 - Συγκρότηση
- 2** Ορισμός του αρμόδιου φορέα για την επίλυση του προβλήματος.
- 3** Λήψη βασικής απόφασης-διατύπωση πολιτικής βούλησης για την προώθηση διαδικασιών επίλυσης.
- 4** Διαδικασίες ενημέρωσης του αρμόδιου φορέα για τον κεντρικό σχεδιασμό και το πλαίσιο της εθνικής πολιτικής
 - Θεσμικό πλαίσιο
 - Υπάρχουσα τεχνογνωσία και εφαρμοσμένη εμπειρία.
- 5** Προσέγγιση της τσιγγάνικης κοινότητας και ανάπτυξη δίαυλων συνεργασίας.
- 6** Διάγνωση: Εκπόνηση έρευνας α' φάσης Διατύπωση αρχικού σχεδιασμού.
- 7** Σχεδιασμός επιχειρησιακού πλάνου.
- 8** Εξειδίκευση επιχειρησιακού πλάνου: εκπόνηση ειδικών μελετών.
- 9** Ανάπτυξη μηχανισμών κοινωνικής υποστήριξης.
- 10** Ενεργοποίηση συμμετοχικών διαδικασιών.
- 11** Επιλογή εναλλακτικών μορφών εγκατάστασης.
- 12** Προγραμματισμός αναγκαίων τεχνικών μελετών.
- 13** Σχεδιασμός εταιρικής συνεργασίας.
- 14** Επίλυση θεσμικών προβλημάτων και παραμέτρων.
- 15** Διατύπωση "χάρτας" (τελικής συμφωνίας) με τους κατοίκους.
- 16** Εφαρμογή τεχνικού έργου.
- 17** Υλοποίηση παράλληλης κοινωνικής υποστήριξης.

Απογραφική μελέτη

κοινωνικοοικονομικών
και οικιστικών χαρακτηριστικών
των σκηνιτών τσιγγάνων

Ο σκοπός της απογραφικής μελέτης ήταν να υποστηρίξει το Σχέδιο ENVIROM με όλες τις απαραίτητες πληροφορίες για την καταγραφή του πληθυσμού των τσιγγάνων κατοίκων του καταυλισμού της περιοχής Μενεμένης. Επιπλέον όμως στόχος της συγκεκριμένης μελέτης ήταν να αποτελέσει μοντέλο για οποιαδήποτε παρέμβαση που αφορά τους τσιγγάνους που ζουν σε συνθήκες καταυλισμών ως άτομα ή ημιεγκατεστημένοι. Για το λόγο αυτό αναπτύχθηκαν εργαλεία και εργαλεία ικανά να χρησιμοποιηθούν και από άλλες ομάδες έρευνας καλύπτοντας μια σειρά από παράγοντες που επηρεάζουν στη ζωή των κατοίκων όπως στοιχεία για:

• τις συνθήκες στέγασης και διαβίωσης και τις σχετικές με αυτές ανάγκες, τα προβλήματα και τις επιθυμίες τους
• την αστικοδημοτική κατάσταση
• την επαγγελματική κινητικότητα και τις καθημερινές μετακινήσεις
• την κατάσταση της υγείας και τις συνθήκες υγιεινής διαβίωσης
• την εκπαίδευση

• την επαγγελματική απασχόληση

• την οικονομική τους κατάσταση.

Ο σκοπός του μεγάλου εύρους του αντικειμένου της μελέτης και της αξιοποίησης της ζητούμενης πληροφορίας που σχετιζόταν με κοινωνικο-οικονομικά και τα οικιστικά χαρακτηριστικά των σκηνιτών τσιγγάνων, όσο και του ιδιαίτερου χαρακτήρα του προγράμματος ENVIROM, απαιτήθηκε σχετική διάκριση των εργαλείων για την καταγραφή και καταγραφή των οικιστικών χαρακτηριστικών από την απογραφική αποτύπωση των κοινωνικο-οικονομικών από την απογραφική αποτύπωση του συνόλου και των μονάδων καταυλισμού.

Τα αποτελέσματα της μελέτης, κατέδειξαν τις ανάγκες και τα προβλήματα των κατοίκων του καταυλισμού. Τα σημαντικά προβλήματα που προέκυψαν ήταν πολλαπλές ανάγκες που θα έπρεπε να καλυφθούν, και οι οποίες αφορούν διάφορα επίπεδα και διαστάσεις της ζωής τους, γεγονός που σαφώς ότι δεν θα μπορούσαν να αποτελέσουν αντικείμενο δράσης μόνο ενός ευρωπαϊκού εργαλείου, αλλά μίας ενιαίας μακρο-πολιτικής.



Περιβαλλοντική μελέτη

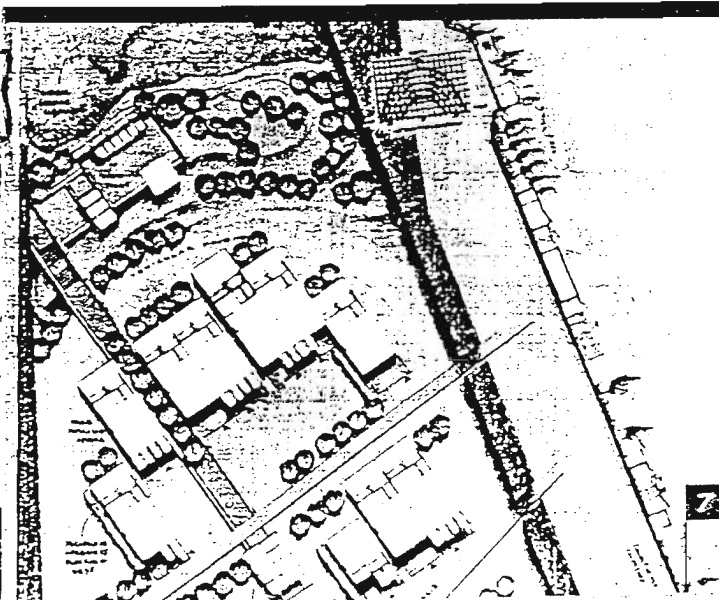
Εξετάστηκαν οι κλιματικές και εδαφολογικές συνθήκες της περιοχής, η υπάρχουσα κατάσταση και τα επί μέρους προβλήματα που εντοπίστηκαν στο διαθέσιμο δημοτικό χώρο. Τα ζητήματα που αντιμετώπισε η περιβαλλοντική μελέτη ομοδοποιήθηκαν στις εξής κατηγορίες :

- Άμεσα μέτρα εξυγίανσης του δημοτικού χώρου εγκατάστασης για την βελτίωση της ποιότητας ζωής των κατοίκων
- Χλωρίδική ανάπλαση του χώρου και ενίσχυση της βιοποικιλότητας
- Προτάσεις για την τελική διαμόρφωση του χώρου
- Μελέτη των πιθανών περιβαλλοντικών επιπτώσεων από το έργο

Περιβαλλοντική εκπαίδευση και αγωγή υγείας

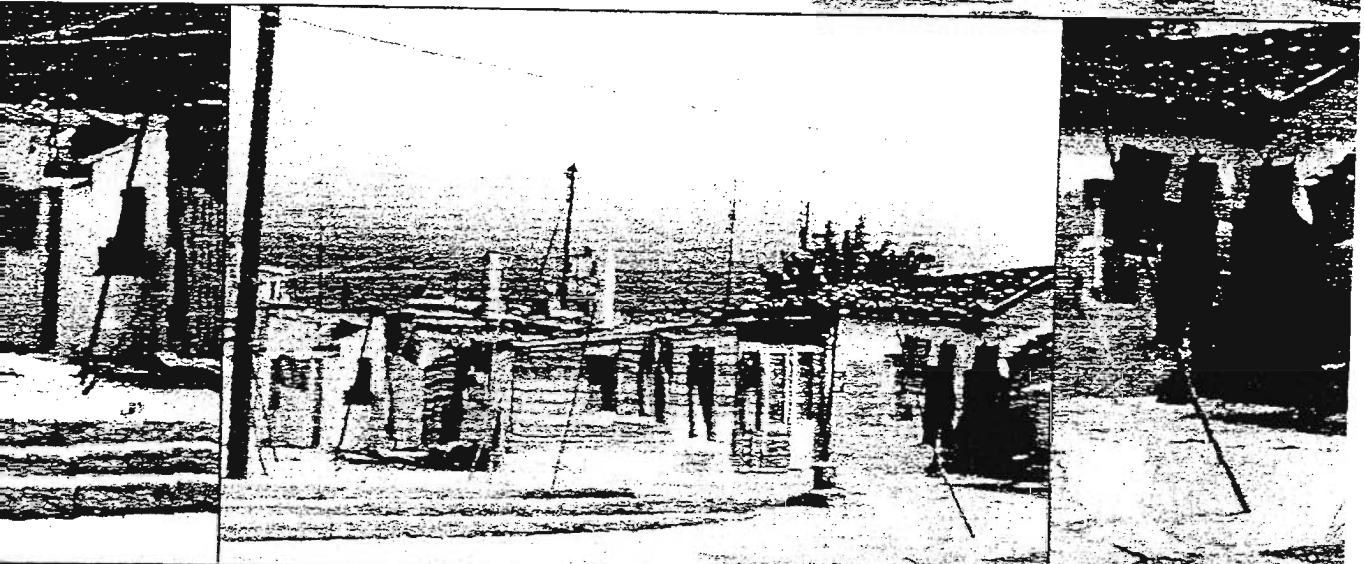
Οι άστεγοι τσιγγάνοι έχουν το υψηλότερο ποσοστό αναλφαβητισμού και ιδιαίτερα βεβαρυσμένη κατάσταση υγείας. Το πρόγραμμα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης και αγωγής υγείας που αναπτύχθηκε προσαρμοσμένο στην επίλυση προβλημάτων που σχετίζονται με το περιβάλλον και την υγεία των αστεγών τσιγγάνων. Χαρακτηριστική προϋπόθεσή του αποτέλεσε η ενεργός συμμετοχή των ενηλίκων κατοίκων και η συμμετοχική διδασκαλία – ενημέρωση των παιδιών ως κατάλληλη μέθοδος παρέμβασης και επικοινωνίας. Συμπεριλήθηκαν οι εξής κύριες θεματικές :

- Αστικό και φυσικό περιβάλλον
- Αποικοδόμηση υλικών
- Δεντροφυτεύσεις
- Χλωρίδα και πανίδα
- Τροφική αλυσίδα και διατροφή
- Ατομική υγιεινή
- Αίτια και παράγοντες νοσημάτων
- Οικογενειακός προγραμματισμός, κ.ά.





ΔΗΜΟΣ ΠΑΤΡΕΩΝ



ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΚΑΙ ΜΟΥΣΙΚΗ

Του ΓΙΩΡΓΟΥ Ε. ΠΑΠΑΔΑΚΗ
μουσικοσυνθέτη

Λ εν υπάρχουν ίσως στην ιστορία των μουσικών παραδόσεων των μεσογειακών χωρών (ιδιαίτερος των βαλκανικών και των χωρών της ΝΑ Μεσογείου) δυναμικότεροι παράγοντες διάδοσης και επομένως παράγοντες της εξέλιξης της λαϊκής μουσικής των χωρών αυτών, από τους Τσιγγάνους μουσικούς.

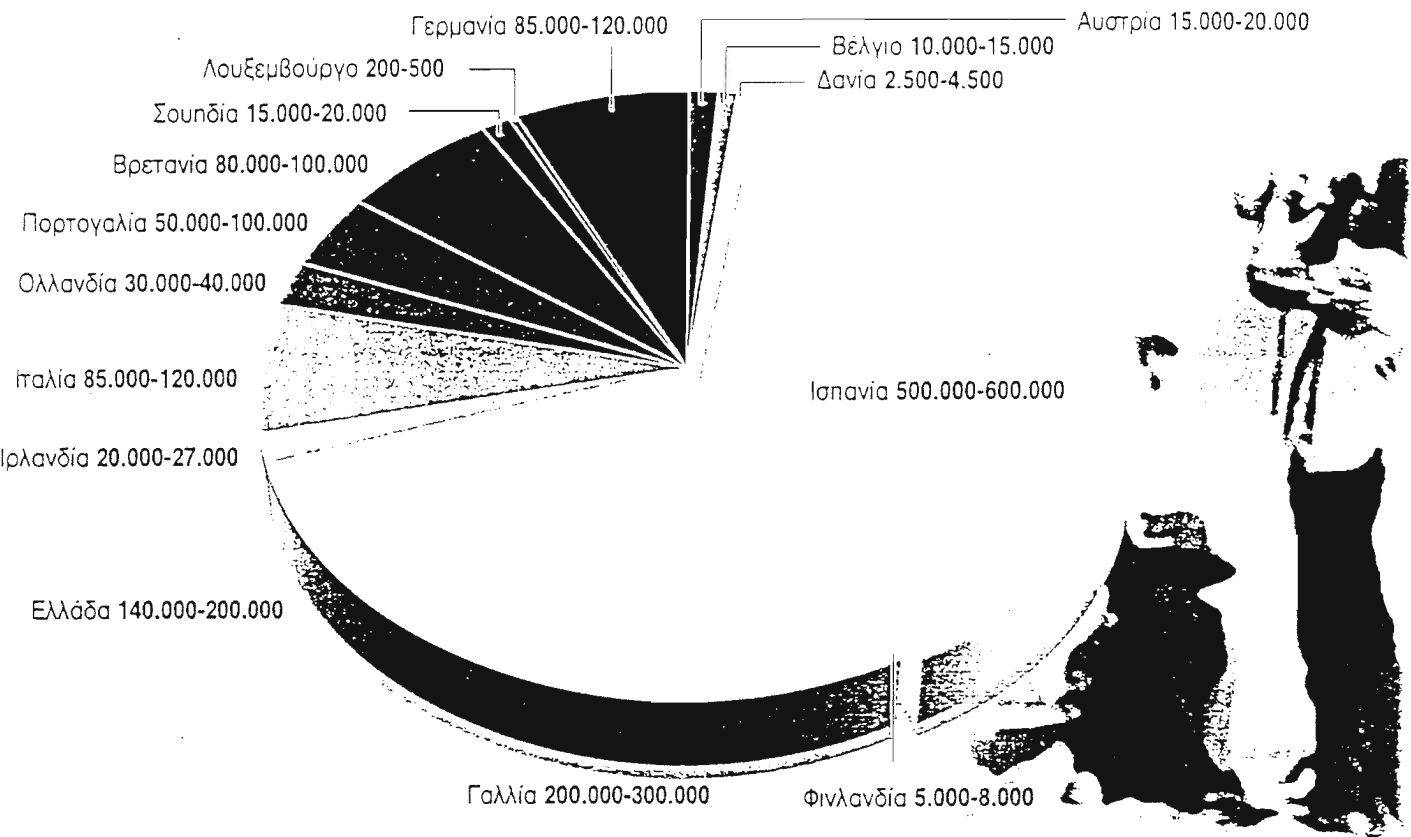
Ο όρος «τσιγγάνικη μουσική», αν και αναφέρεται στην παραδοσιακή μουσική των Τσιγγάνων, έχει ωςύσσο μια γενικότερη σημασία που περιλαμβάνει τη μουσική που καλλιιεργείται ή παρουσιάζεται -αλλά όχι αποκλειστικά- από τους Τσιγγάνους. Ας σημειωθεί ότι η έρευνα για τη μουσική των Τσιγγάνων δεν είναι και τόσο πλούσια κι ακόμη λιγότερα έχουν δημοσιευθεί σχετικά με το θέμα αυτό.

Οι Τσιγγάνοι είναι ένας πλανόδιος λαός που πιστεύεται ότι κατάγεται από τη βόρεια Ινδία και χρησιμοποιεί μια γλώσσα συγγενή της σανσκριτικής. Τα διάφορα ονόματα των Τσιγγάνων προέρχονται από τις θεωρίες και τις υποθέσεις σχετικά με την καταγωγή τους (Bohemians, από τη Βοημία, Γύφτοι, από το Αιγύπτιο). Κατά τον 9ο αιώνα βρισκόνταν στην Περσία, κατά τον 11ο είχαν φθάσει στη Βουλγαρία και κατά το 15ο συναντώνται σε πολλές ευρωπαϊκές χώρες. Υπολογίζεται ότι στην Ευρώπη υπάρχουν, στα χρονικά διαστήματα μεταξύ των δύο παγκοσμίων πολέμων, 750.000 έως 1.500.000 Τσιγγάνοι.

Η «τσιγγάνικη μουσική» παραμένει ένας όρος ανεπάρκους και παρεξηγημένος. Γράφω γι' αυτό στο Αγγελόχωρο της Νύκτας.



Κατανομή των Ευρωπαίων Ρομά



ΠΗΓΗ: ΚΕΝΤΡΟ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ ΤΩΝ ΕΥΡΩΠΑΙΩΝ ΡΟΜΑ, ΚΕΝΤΡΟ ΤΣΙΓΓΑΝΙΚΩΝ ΕΡΕΥΝΩΝ, UNICEF

ΙΣΤΟΡΙΚΑ



Τσιγγάνος της Βρετανίας. Φωτογραφία τραβηγμένη στα 1911

ΑΥΤΟΑΠΑΣΧΟΛΗΣΗ, ΜΕΤΑΚΙΝΗΣΗ,

οικογένεια είναι το τρίπτυχο-σφραγίδα των Τσιγγάνων-Ρομ που πιστεύεται ότι έχουν προέλευση από τη ΒΔ Ινδία και που οι ίδιοι ελάχιστα ή καθόλου ενδιαφέρονται για την ιστορία τους.

Στον ελλαδικό χώρο τους συναντάμε στα 1323 στη βενετοκρατούμενη Κρήτη και στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα στην υπό Ανδουγαυική κατοχή Κέρκυρα. Πολλές γραπτές μαρτυρίες για την παρουσία τους τους 16ο και 17ο αιώνες στην Κρήτη υπάρχουν, καθώς και για την Κέρκυρα η απογραφή του 1781 καταγράφει ψεύδο Αθιγγάνων με 61 οικογένειες, συνολικού αριθμού 296 ατόμων.

Είναι ιστορικά διακριβωμένη η συμμετοχή τους στον πόλεμο και στην Εθνική μας Αντίσταση παρ' ότι δεν υφίσταται εθνοτικός διαχωρισμός. Ωστόσο το μεγαλύτερο πλήγμα, αυτοί οι ανεξάρτητοι πλάνητες και πολυτεχνίτες, το δέχτηκαν από τους εθνικοσοσιαλιστές του Χίτλερ. Το ολοκαύτωμα των Τσιγγάνων μέτρησε 500.000 θύματα.

ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Τσιγγάνοι: οι διωκόμενοι πολίτες της Γης

Το χρονικό



ΤΣΙΓΓΑΝΟΙ ΣΤΗΝ ΚΡΗΤΗ
Μαρτυρία για την παρουσία τους (16ος-17ος αιώνες)

12



FEUDUM ACIGANORUM
Οι ενταγμένοι Τσιγγάνοι της Κέρκυρας το 14ο αιώνα

20



Η ΓΕΝΟΚΤΟΝΙΑ ΤΩΝ ΤΣΙΓΓΑΝΩΝ

Το ολοκαύτωμα από τους ναζί με 500.000 θύματα

26

Υπεύθυνος έκδοσης ΒΑΓΓΕΛΗΣ ΠΑΝΑΓΟΠΟΥΛΟΣ

Επιτελεστική ομάδα
Συμβούλος έκδοσης ΣΤΕΡΙΟΣ ΦΑΣΟΥΛΑΚΗΣ-Σ

Επιτελεστική ομάδα
Επιτελεστική ομάδα ΝΙΚΟΣ ΒΑΡΔΙΑΜΠΑΣ-Σ
Επιτελεστική ομάδα ΦΑΙΔΩΝ ΜΑΛΙΓΚΟΥΔΗΣ
Επιτελεστική ομάδα ΑΣΙΑΝΗΣ ΚΑΡΔΑΣΗΣ - ΑΠΟΣΤΟΛΟΣ ΔΙΑΜΑΝΤ-Σ

Ηλεκτρονική διεύθυνση: istorika@enet.gr

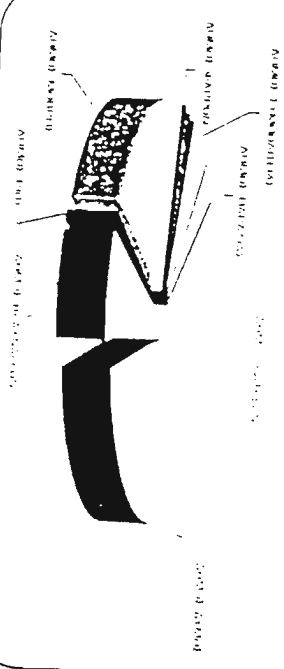
Σ' αυτό το τεύχος συνεργάστηκαν
ΙΩΑΝΝΑ ΑΘΑΝΑΣΟΠΟΥΛΟΥ
ΠΑΝΝΗΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ
ΑΘΑΝΑΣΙΟΣ ΓΚΟΤΟΒΟΣ
ΜΑΡΙΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ
DONALD KENRICK

ΕΥΑΓΓΕΛΟΣ Ζ. ΜΑΡΣΕΛΟΣ
ΓΙΑΝΝΗΣ Κ. ΜΑΥΡΟΜΑΤΗΣ
ΠΩΡΓΟΣ Ε. ΠΑΠΑΔΑΚΗΣ
ΕΥΑ ΠΟΛΤΟΥ
WIM WILLEMS

Δημιουργικό
ΠΑΝΝΗΣ ΚΟΡΩΝΑΙΟΣ
ΝΙΚΟΣ ΚΕΧΑΓΙΑΣ
ΑΓΓΕΛΙΚΗ ΤΖΑΝΕΤΟΠΟΥΛΟΥ
ΣΟΦΙΑ ΔΡΑΚΑΚΗ
Παραγωγή
ΦΩΤΟΕΚΔΟΤΙΚΗ Α.Ε.

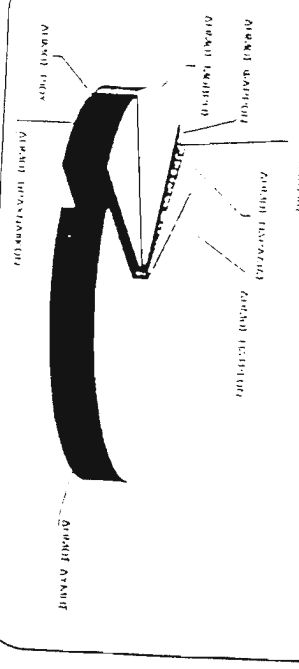
ΝΟΜΟΣ ΠΡΩΤΗ

Υποτροφίες στο έργο



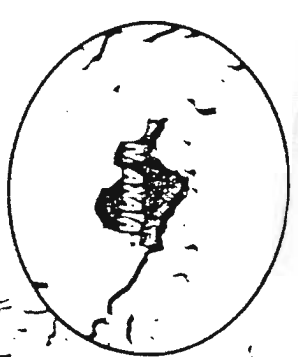
ΝΟΜΟΣ ΔΕΥΤΗ

Διυπουργείο στο έργο



ΝΟΜΟΙ ΑΚΑΝΑΤΕ - ΕΠΙΦΑΝΕΙΣ - ΔΙΑΡΡΟΕΙΣ ΠΙΣΤΑΝΤΙΩΜΑΤΩΝ

ΤΑΞΗ	Α	Β	Γ	Δ	Ε	ΣΤ	Ζ	Η	Θ	Ι	Κ	Λ	Μ	Ν	Ξ	Ο	Π	Ρ	Σ	Τ	Υ	Φ	Χ	Ψ	Ω
ΑΡΙΘΜΟΣ ΔΙΑΚΟΝΩΝ	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10	10
ΑΡΙΘΜΟΣ ΠΡΟΚΑΤΑΡΧΩΝ	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20	20
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30	30
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40	40
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50	50
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60	60
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70	70
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80	80
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90	90
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100	100
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110	110
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120	120
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130	130
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140	140
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150	150
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160	160
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170	170
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180	180
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190	190
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200	200
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210	210
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220	220
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230	230
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240	240
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250	250
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260	260
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270	270
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280	280
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290	290
ΑΡΙΘΜΟΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300	300



Ν. ΑΧΧΑΙΑΣ

ΝΟΜΟΣ ΑΧΧΑΙΑΣ

Φοίτηση ταγγοναίδων - Διαρροές

Κανονικές τόψεις και τόψεις υποδοχής στο συνολικό των παθόντων του νομού

ΠΙΘΑΝΟΣ ΜΑΘΗΤΩΝ



- Κανονικές Τόψεις
- Τόψεις υποδοχής
- Διαρροές

